

HET CONFLICT ROND DS. R. KOK

door dr. K. van der Zwaag

We richten ons nu op een van de meest onverkwikkelijke episoden in de geschiedenis van de Gereformeerde Gemeenten: de schorsing van R. Kok. De controverse rond zijn opvattingen betrof diens visie op de algemene genade, het aanbod van genade, het verbond en de beloften. De Gereformeerde Gemeenten hebben door de schorsing en afzetting van ds. R. Kok hun theologische positie nader vastgelegd op het punt van de beloften en het aanbod van genade. Het feit dat de schorsing nooit is opgeheven en er eeerherstel is gekomen van Kok betekent dat het kerkverband formeel nog steeds achter de schorsing staat. Daarom is het goed om afzonderlijk op deze kwestie in te gaan.

De kwestie van de algemene genade

Na de Tweede Wereldoorlog dook er binnen de Gereformeerde Gemeenten een andere kwestie op: die van de algemene genade. Was deze vrucht van Christus' zoenverdienste of behoorde deze slechts tot Gods voorzienigheid en ging deze over uitverkorenen en verworpenen beiden? Binnen de Gereformeerde Gemeenten werd hier vanouds nooit een punt van gemaakt. Kersten en andere leidende figuren binnen de Gereformeerde Gemeenten (zoals Fraanje, Van Reenen, Makkenze) gebruikten onbekommerd uitdrukkingen die de algemene genade in verbinding brachten met de zoenverdienste van Christus.¹

Volgens Douma is de kwestie van de algemene genade pas in 1924 tot een discussiepunt geworden, toen de synode van de Christian Reformed Church (CRC) in een synodale uitspraak vastlegde dat er een “certain favor or grace of God” ten opzichte van de schepselen in het algemeen was.² Die uitspraak leidde tot een scheuring binnen de CRC en het ontstaan van de Protestant Reformed Churches (PRC), die deze algemene genade verwierpen, alsmede een welmenend aanbod van genade (zie verder 4.18 en het conflict rond H. Hoeksema).

C. Harinck brengt de onrust rond het punt van de algemene genade in verband met de overkomst van Steenblok naar de Gereformeerde Gemeenten in 1943. Het leerstuk van de algemene genade was in de Gereformeerde Gemeenten geen strijdpunt, daarentegen wel in de Gereformeerde Kerken en binnen de CRC.³ Ook de bezwaarden tegen de schorsing van R. Kok dachten hier zo over. Harinck: “Dr. Steenblok viel deze leer aan en maakt de algemene genade *los* van Christus' kruisverdienste. Sinds die tijd gold iemand, die het met dit laatste niet eens was, als remonstrants. De vroegere opvatting was verlaten.”⁴

Steenblok heeft ongetwijfeld kennis kunnen nemen van deze discussie binnen de Gereformeerde Kerken waar hij toen predikant was. De verwerping van een algemene genade en een welmenend aanbod van genade lagen bij hem in elkaars verlengde. Steenblok stelde dat geen enkele vrucht van Christus de verworpenen ten deel valt. De algemene genade vloeit niet voort uit de zoen- en kruisverdiensten van Christus, maar uit de algemene genade. Deze werd door Steenblok losgemaakt van het borgwerk van Christus. Steenblok wilde zelfs de algemene genade geen bewijs van Gods algemene goedheid noemen, zoals bij Calvijn het geval was.⁵

De opvattingen van Steenblok, die hij tijdens een onderwijzersvergadering naar voren bracht, riepen vele bezwaren op. Vooral R. Kok verzette zich sterk. Hij viel met name over het woord scheppingsrecht bij Steenblok. Volgens Kok heeft de gevallen mens geen recht meer overgehouden. Een mens kan buiten de verdienste van Christus geen natuurlijke en zedelijke zegeningen ontvangen. Maar de gehele wereld profiteert wel van hetgeen Christus voor Zijn volk heeft verworven. Kersten stelde zich geheel achter Steenblok op en ging er eveneens sterk vanuit dat Christus niets voor de verworpenen heeft verworven, zelfs geen druppel water.⁶

Het is hier niet de plaats om verder uitvoerig in te gaan op de kwestie van de algemene genade. We verwijzen hier naar de overzichtelijke studie van J. Douma over dit onderwerp. Douma kiest in een vergelijking tussen A. Kuyper, K. Schilder en J. Calvijn voor Calvijn, omdat bij hem het bijbelse geluid het duidelijkst naar voren komt. Terwijl bij Kuyper de “gemene gratie” tot een

---

1 Zie P. de Voogd, *De eenzijdigheid van ds. R. Kok, wat was dat toch?*, p. 38-39.

2 J. Douma, *Algemene genade*, p. 278.

3 C. Harinck, *De prediking van het Evangelie*, p. 123 e.v..

4 *Waar gaan we heen? De kerkelijke kwestie te Veenendaal*, p. 14.

5 C. Harinck, *De prediking van het Evangelie*, p. 126.

6 Idem, p. 130.

optimistische cultuurontplooiing leidt, bij Schilder de algemene genade geen plaats ontvangt vanwege de nadruk op een eeuwig dubbelbesluit (dat verder gaat dan Dordt), spreekt Calvijn van een aanbidding van genade aan verworpenen. Dat lijkt volgens Douma tegenstrijdig, desalniettemin zegt Calvijn dat God niet bedrieglijk handelt door in een algemene verkiezing aan de verworpenen genade te bewijzen.⁷

De mens wordt door Gods beloften genodigd, die een blijk van Zijn liefde zijn. Al worden Gods genade en barmhartigheid niet aangegrepen, zij worden wel degelijk aangeboden. Deze genade maakt de goddelozen niet te verontschuldigen. Calvijn stelt verder dat deze genade ongenoegzaam is, omdat zij niet krachtdadig (efficax) is. Maar de verantwoordelijkheid is des te groter vergeleken met degenen die nooit onder het Woord zijn gekomen. Als God de heidenen al niet te verontschuldigen houdt aan wie Hij Zijn Woord onthoudt, des te meer de anderen die wél van de weg der verlossing weten.⁸ Al is het geen genade die zaligmakend is, het belet Calvijn niet om toch van genade te spreken.⁹

Bij Schilder zien we de consequentie van het verwerpen van een algemene genade. Hij spreekt van Gods eeuwige haat tegen de verworpenen, dit op grond van het parallelle tegenbeeld, Gods eeuwige liefde voor de uitverkorenen. Hij is hiermee volgens Douma in strijd met de Dordtse Leerregels die spreken van de verwerping van de *gevallen* mens en *dus* kan niet gesproken worden van Gods toorn die zich van eeuwigheid objecten schept. Douma citeert tal van gereformeerde theologen die spreken van een algemene genade. Deze genade staat niet los van Christus. Immers, God handelt ook direct met goddelozen en spreekt hen met Zijn openbaring aan. Dat is een openbaring van God en Jezus Christus buiten de lichtcirkel van Zijn geschreven en gepredikte Woord en buiten de ‘bijzondere’ genade.¹⁰

Het komt erop aan om de algemene genade niet te overschatten noch te onderschatten. Douma poneert tegenover Schilder het *recht* om van algemene genade te spreken, en tegenover Kuiper de *beperktheid* van de algemene genade.¹¹ Hij doet zijn inspiratie vooral op bij Calvijn, waar het evenwicht gevonden wordt. Algemene genade is niet een zaligmakende genade, maar toch een genade, bedoeld om de mens als zondaar tot het heil van Christus te brengen. Calvijn leerde met twee woorden te spreken: God haat niets van de dingen die Hij gemaakt heeft en toch zijn de verworpenen bij Hem gehaat. Calvijn laat beide uitingen van God (genade en toorn) staan, maar door de zwakheid van ons verstand begrijpen we de relatie tussen beide uitingen niet.¹² In het strikt scheiden van de algemene genade van het verzoeningswerk van Christus blijft er weinig hoop over voor de zondaren. Voor de verworpenen rest slechts het oordeel in de prediking.¹³

De discussie rond dit punt leidde in de Gereformeerde Gemeenten tot de leeruitspraken van de synode in 1945 en 1950. De synode van 1945 stelde: “Hoewel de Vader door Christus alle dingen regeert, is de algemene genade niet vrucht van Christus’ zoenverdienste, doch als behorend tot de voorzienigheid Gods, de betoning van de goedertierenheid, verdraagzaamheid, lankmoedigheid des Vaders, die Hij de mensen bewijst, opdat de verworpenen zowel als de uitverkorenen worden voortgebracht, onderhouden en geregeerd tot verheerlijking van Gods rechtvaardigheid en barmhartigheid naar Zijn souverain welbehagen.” Terwijl Kersten zich achter Steenblok opstelde, stemden Kok en A. Verhagen niet met dit besluit in.¹⁴

Harinck ziet in deze uitspraak een poging om de scherpe tegenstellingen tussen Steenblok en Kok weg te nemen. Kok werd in deze uitspraak weliswaar niet in het gelijk gesteld, maar tegenover Steenblok werd gezegd dat de algemene genade “een betoning van de goedertierenheid des Vaders” is. Harinck geeft Kok gelijk toen deze stelde dat Kersten onder invloed van Steenblok van mening is

---

7 J. Douma, *Algemene genade*, p. 240.

8 Idem, p. 245.

9 Idem, p. 279.

10 Idem, p. 326.

11 Idem, p. 355.

12 Idem, p. 248.

13 J. Hoek zegt hierover het volgende: “De rechte prediking zou dan niet anders zijn dan een soort aannemelijke verklaring hoe God door Zijn voorziening bestel zondaren vetmest tegen de dag der slachting, om pas in tweede instantie en categoriaal verengd een blijde boodschap van verlossing in te houden. Alle tijdelijke gaven zouden de verworpenen slechts uit Gods linkerhand ontvangen” (J. Hoek, “Natuur en genade bij enkele twintigste-eeuwse theologen”, p. 196). Hoek constateert dat Kersten minder consequent is door de algemene genade “niet geheel los” van Christus te zien. Hoek ziet bij Kersten een voorzichtige correctie op Kuiper, die stelt dat ook de godvruchtigen voor wat het tijdelijk leven aangaat door de algemene genade onderhouden worden (Idem, p. 196-197).

14 P.L. Rouwendal, *Het aanbod van genade*, p. 10.

veranderd. In zijn *Dogmatiek* houdt Kersten nog vast aan het oude standpunt van de Kruisgemeenten en aan de visie vóór 1945, namelijk dat de algemene genade “niet geheel los staat” van Christus. Kok was bang dat ook de evangelieprediking tot de uitverkorenen beperkt zou worden. Het commentaar van Harinck: “De tijd heeft geleerd, dat hier inderdaad een stap gezet werd, die gevolgen moest hebben voor de prediking van het Evangelie.”¹⁵

Harinck schrijft dat Steenblok niet alleen de algemene genade, maar ook de evangelieverkondiging op de predestinatie betrokken heeft.¹⁶ Het resultaat is dat de wet tot de onbekeerden gepredikt moet worden, en het Evangelie tot de boetvaardigen. De evangelieverkondiging wordt losgemaakt van de belofte van het Evangelie.¹⁷ De belofte wordt alleen vervuld in degenen die zich bekeren, dus moet de belofte ook tot hen beperkt worden.¹⁸ Dit was voor Kok ondenkbaar.

Volgens Scholten was de uitspraak van 1945 over de algemene genade nodig omdat er in de Gereformeerde Gemeenten een stroming opkwam die aan het recht van de verworpenen op de tijdelijke goederen krachtens de verdienste van Christus (in plaats van de verdraagzaamheid Gods in Zijn algemene voorzienigheid), daaraan “het recht ontleende voor een onbekeerd mens om de beloften Gods aan te grijpen en daarop te pleiten.”¹⁹ Tot op de dag vandaag staat men in deze kring achter de scheiding van algemene genade en de zoenverdienste van Christus. In een recent artikel in het Jaarboek van de Gereformeerde Gemeenten in Nederland onderstreept Scholten het belang van deze kwestie. “Deze leeruitspraak moet het tot op de huidige dag ontgelden,” zo schrijft hij. Hij benadrukt dat Christus alleen voor de Zijnen geleden heeft “en dan ook alleen voor hen alle eeuwige en geestelijke én alle aards-tijdelijke zegeningen zijn verworven. Voor de verworpenen heeft Hij niets verworven.”²⁰

Interessant is het om deze kwestie te bezien in het kader van de discussie over het aanbod van genade. Tegenstanders (onder wie Kok) van de uitspraken van 1945 en 1948 (waar gesteld werd “dat het gebod tot allen komt, maar de belofte voor de uitverkorenen”) hebben erop gewezen dat het Evangelie en zijn beloften door deze uitspraken helemaal losgekoppeld werden van de hoorder van het Evangelie.²¹ De Koreaan Yoo stelt inzake de kwestie van de algemene genade dat Kersten een waterdichte scheidslijn tussen de mensen creëerde. De verworpenen leven zonder de genade tot waarachtige bekering omdat zij niet gekocht zijn met het bloed van het Lam. Zij hebben dus ook geen deel aan de tijdelijke weldaden uit Christus’ voldoening, omdat de tijdelijke weldaden voor de verworpenen nimmer uit Christus’ verdiensten kunnen voortvloeien.²²

Ook heeft deze kwestie volgens Zwemer gevolgen voor het missionair elan van de kerk naar de wereld toe, die van geringe waarde werd geacht vergeleken met de uitverkorenen. Zwemer wijst op zowel het “antiïetisch piëtisme” dat door deze uitspraken een officiële ideologische grondslag kreeg als op het vermoeden van R. Kok dat Steenbloks formulering van de algemene genade het aanbod van de genade in de prediking wilde beperken. “Steenbloks leer dat in de prediking verkiezing en verwerping al voorondersteld zijn, werd in feite dogmatisch voorbereid in de uitspraak van 1945.

---

15 C. Harinck, *De prediking van het Evangelie*, p. 134.

16 Idem, p. 136.

17 Idem, p. 142.

18 Idem, p. 145.

19 J. Roos e.a., *De waarheid hogelijk geboden*, p. 144.

20 L.M.P. Scholten, “De algemene genade”, p. 151. Hij citeert een zestiental Nederlandse godgeleerden om zijn opvatting te onderbouwen. Wat we daar lezen, is echter dat alleen de ware gelovigen de tijdelijke goederen rechtens en in Gods gunst genieten. Zij hebben een “christelijk kinderrecht” op de tijdelijke goederen en weldaden. Dat is echter wat anders dan dat zij zouden leren dat de algemene genade niet zou opkomen uit het zoenoffer van Christus. Scholten is vooral beducht voor deze leer: “Omdat Jezus Zijn bloed vergoten heeft, daarom leeft gij nog en komen de beloften des Evangelies nog tot u, enz.” (p. 181).

21 De Voogd noemt het geval van een gewezen scriba en ex-lid van de Gereformeerde Gemeenten, die hem het volgende schreef: “Ik vind het een goddeloos gedoe om met ons natuurlijk, verdorven verstand in de besluiten van God te wroeten en dan van daaruit te gaan redeneren; dan vervalt men van de ene dwaasheid in de andere. In 1945 werd op de Synode vastgesteld dat de Algemene Genade losstaat van of *niet* voortvloeit uit de kruisverdienste van Christus. Dat was het eerste. In 1948 werd vastgesteld dat men niet pleiten mag op Gods Beloften en nu is reeds een getrouwe knecht des Heeren [bedoeld R. Kok], die tegen deze verwording meer en meer zijn stem verhief, geschorst. Ik kan in zo’n kerk geen ambt meer vervullen” (P. de Voogd, *De eenzijdigheid van ds. R. Kok, wat was dat toch?*, p. 32).

22 H.M Yoo, *Raad en daad*, p. 119.

Daarin werden zegeningen (zoals de prediking) onttrokken aan Christus' zoenverdienste en onder beheersing van de uitverkiezing geplaatst.”²³

Harinck zet uiteen hoe Steenblok bewust stappen zette naar een bepaald doel. Eerst zegt hij dat de verbondsbeloften altijd vervuld worden, dus niet afhankelijk zijn van de geloofsgehoorzaamheid van de gedoopte. Daarna zegt hij dat de belofte van het verbond alleen aan de boetvaardigen gepreikt mogen worden. Vervolgens betrok hij ook de beloften van het Evangelie daarbij, die alleen voor de ware gelovigen gelden. De exclusiviteit van de verbondsbeloften heeft ook betrekking op de beloften van het Evangelie.²⁴

De invloed van de oude schrijvers

Bij Kok nam het appèl op de onbekeerden een relatief grote plaats in. Kok werd al in 1927 van remonstrantisme beschuldigd, wat echter als onbewezen terzijde werd gelegd.²⁵ Kok was ervan overtuigd dat de Heere in het aanbod niet tot de mens op grond van zijn willen en kunnen komt, want hij kan en wil immers niet. Maar God komt tot de mens op grond van Zijn soevereine genade, die door de mens echter veracht wordt.²⁶ De goddelijke aanbidding van het Evangelie is de baarmoeder des geloofs. De prediking van Kok wilde een terugkeer zijn naar de beloftenprediking zoals die te vinden was bij de (Nadere) Reformatie en de puriteinen.²⁷

Hij heeft dat in zijn boekje over het aanbod van Gods genade duidelijk uiteengezet. Vele oudvaders passeren in dit boekje de revue. Kok beriep zich vooral op de prediking van de Erskines en Boston, en dan met name op het punt van de prediking van de beloften en de onvoorwaardelijke aanbidding van de genade. Kok noemt maar liefst twaalf gevolgen wanneer het aanbod van Gods genade geloofchend wordt.²⁸ Aan het eind van zijn brochure zegt Kok dat we elkaar nooit genoeg kunnen wijzen op het aanbod van Gods genade. “Daar is niets te bedenken, waarover meer gedacht en gesproken moest worden, dan over het welmenend aanbod van Gods soevereine genade, waarmede de Heere nog staat te kloppen voor de poorten van ons hart.”²⁹

Kok heeft met zijn beroep op de oudvaders zijn kerkverband in een lastig parket gebracht. Het gaf G. den Hertog gelegenheid om in een brochure ironisch te wijzen op het ‘gevaar’ van de oude schrijvers. Ze zouden op jongelingsverenigingen veel onheil brengen. “De oude schrijvers moeten we vooral bij onze jonge mensen vandaan houden, want zij branden er hun vingers aan! Voorkomen is beter dan genezen!” Hij ziet dan de parallellen tussen deze oudvaders en R. Kok. “Als wij de oude schrijvers willen handhaven, kunnen we ds. Kok ook wel laten preken; en zó dwaas zullen we toch niet willen zijn?”³⁰

Hij citeert vervolgens die opvattingen van Boston waarin hij zegt dat Christus ambtshalve is aangesteld als een Zaligmaker der wereld en op een dadelijke wijze alleen voor de uitverkorenen. Wanneer Boston zegt: “Aan wien het dan ook is dat het Evangelie verkondigd wordt, mogen wij met gewisheid zeggen, de belofte is aan u, en aan u, en een iegelijk van u,” dan is hier een vereenzelving van de aanbidding van het Evangelie met de belofte. “Neemt het maar aan, toe maar! ‘Het is uw leegaat, uw eigen genade.’ Me dunkt dit is toch grove dwaalleer.”³¹ Nee, Kok heeft het niet zo bont gemaakt als Boston, schrijft Den Hertog. Na deze “dwaze, onschriftuurlijke uitdrukkingen” citeert hij het nodige van de Erskines. Hij haalt met name die passages aan die stellen dat Christus gegeven wordt in de aanbidding van het Evangelie en dat iedereen een recht van toegang heeft. “Moeten we ds. Kok schorsen en zúlke boeken handhaven? Wèg met zulk een verfoeilijke leer. Wèg met zulke boeken die de mensen naar de bloemhoven jagen! Wèg met zulke boeken, die het aanbod en de belofte vereenzelvigen!”³²

De ‘omslag’ komt dan op pagina 12, waar de schrijver eerlijk moet zeggen dat hij niet langer iets kwaads van deze leer kan zeggen. “Ik begin te geloven dat èn toen, èn nu, de leer van een *algemeen welmenend aanbod* van genade op *allerhande* manier verdacht gemaakt en verketterd

---

23 J.P. Zwemer, *Het gevaar van het hellend vlak*, p. 89.

24 C. Harinck, *De prediking van het Evangelie*, p. 150.

25 J.P. Zwemer, *In conflict met de cultuur*, p. 59.

26 R. Kok, *Het aanbod van Gods genade*, p. 10.

27 W. van 't Spijker zegt van de opvattingen van ds. Kok dat ze “zuiver bijbels, puur confessioneel, en geheel reformatorisch zijn en waren” (*De Wekker*, 10 december 1982).

28 R. Kok, *Het aanbod van Gods genade*, p. 44, 45.

29 Idem, p. 112-113.

30 G. den Hertog, *Het kwaad zit nog dieper*, p. 3.

31 Idem, p. 6.

32 Idem, p. 10.

geworden is, door het als een *nieuwe* leer te bestempelen.” De schrijver gelooft dat de leer van deze oude schrijvers de leer van Gods Woord is. Ds. Kok ging niets verder dan deze geliefde oude schrijvers. “Zijn we soms op een dwaalspoor geraakt met al onze rechtzinnigheid?” zo vraagt hij zich af.³³ “Wanneer wij in onze Gereformeerde Gemeenten zo voortgaan, vrees ik dat het niet zo lang meer duren zal, of de oude schrijvers zullen aan de kant gezet worden, als boeken die inzake de aanbidding van het Evangelie zeer gevaarlijk zijn.”³⁴

Koks visie op de beloften

Kok benadrukt dat de kerkleden en hun kinderen allen in het verbond zijn begrepen. “Krachtens dat verbond hebben wij allen een geschonken recht (verbonds-gewijs) op de goederen des verbonds.”³⁵ Hij was ervan overtuigd dat de prediking van het Evangelie een prediking van de beloften van het Evangelie is. “In afhankelijkheid van Gods genade en Geest moeten de beloften des Evangelies op Gods bevel gepredikt worden met bevel van geloof en bekering.”³⁶ In de kerkbode van de gereformeerde gemeente te Veenendaal (inmiddels na de schorsing) schrijft hij: “De prediking van het Evangelie is een aanbod van Gods beloften.” “De beloften des Evangelies zijn beloften des Verbonds.”³⁷

Met de prediking van de beloften van het Evangelie wordt de zondaar echter niet zomaar wat in de handen gestopt als grond voor de eeuwigheid, zo is zijn verweer tegen de beschuldiging van een ‘gemakkelijk’ geloof in de beloften. De zondaar wordt wakker geschud uit zijn zorgeloosheid opdat hij zich zou gaan bekommeren over het heil dat hij mist en wat hem door de prediking van Gods beloften wordt aangeboden. De mens wordt juist in zichzelf afgebroken in plaats van opgebouwd in allerlei werkzaamheden om met des te meer ernst de vervulling van Gods beloften te zoeken. Zo krijgt ook de verbondswraak een plaats. “Het ongeloof is niet een zekere neutraliteit, het is een moedwillige versmading van de beloften des Verbonds, een niet ter harte nemen van de wraak des Verbonds.”³⁸

In dit kader kritiseert Kok de zogenaamde “ultra-supralapsarische” prediking die het Evangelie en de Doop beperkt tot de uitverkorenen. De prediker bidt dan niet om de bekering der gemeente maar om die der uitverkorenen. Deze prediking krenkt niet alleen het Evangelie der genade, maar ook de soevereiniteit Gods. “Dan pas buigen wij met een volkomen hart voor de majesteit van Gods soevereiniteit wanneer wij niet alleen het besluit Gods, maar ook het bevel Gods en de beloften Gods voor waarachtig houden, al kan ons verstand die zaken niet tot overeenstemming brengen.”³⁹ Vrome, godsdienstige mensen zijn afkerig van de ware evangelieprediking. Ze zijn met wat eigenschappen en kenmerken bekeerd, rijk en verrijkt geworden. De zondaar die onbekeerd voortleeft, verwerpt de beloften van het Evangelie. Hier ligt ook de verantwoordelijkheid van de predikanten, want “het bloed der onbekeerden zal geëist worden van de hand des wachters zo hij de weg der zaligheid, de beloften des Evangelies niet gepredikt en aangeboden heeft.”⁴⁰

Vooraf in zijn boek *Dierbare beloften* leren we Kok goed kennen. Het is dit boek dat flinke kritiek ontmoette tijdens de kerkelijke vergadering in Barneveld in 1948, waarop Kok ter verantwoording was geroepen. Kok stelde dat de eis der bekering niet opkomt uit het verbond der werken, maar uit het verbond der genade. Al liggen wij onder de eis van het verbond der werken, zo kan God toch niet uit kracht van dat verbond de mogelijkheid, noch de eis der bekering stellen.⁴¹ Ook de opmerkingen van Kok over de reikwijdte van de beloften riepen veel verzet op. Kok was van mening dat wij het voor waarachtig te houden hebben dat de beloften van het Evangelie elk lid der gemeente, levend op het erf van het verbond, geschonken zijn. “Wij hebben de beloften van het Evangelie voor waarachtig te houden, daar het verzegeld is door de drie-enige God in de Doop, dat de weg naar de hemel voor ons open staat. In de mond van twee of drie getuigen zal alle woord bestaan.

---

33 Idem, p. 13.

34 Idem, p. 14.

35 R. Kok, *Het aanbod van Gods genade*, p. 26.

36 *De Stem des Woords*, 4 april 1952.

37 Idem.

38 Idem.

39 Idem.

40 Idem. Kok onderscheidt ook het wachten van het afwachten. Het biddende wachten geeft geen vertraging te kennen, maar voorbereiding (het gaat hier om een gedeelte in een preek over de uitstorting van de Heilige Geest). “Wachten is hier dus in geen geval lijdelijk afwachten. In onze dagen draagt de kerk het beeld van een lijdelijk afwachten. Afwachten, wat door de volvoering van Gods raad over ons zal gebracht worden” (R. Kok, *Heerlijke tijden*, p. 86).

41 R. Kok, *Dierbare beloften*, p. 9.

Zal dan dit Woord, waarin al de beloften van het Evangelie vervat zijn, niet bestaan, daar het door de drie Goddelijke Personen bevestigd is? Wij hebben niet te twifelen, maar het getuigenis van God voor waarachtig te houden.”⁴²

De weg tot het heil is geopend en de zondaar wordt genodigd, maar de mens sluit zelf de weg toe door zijn onbekeerlijkheid, door zijn ongeloof, niet gelovende de beloften. Het is niet mogelijk dat van de beloften van het Evangelie te ruim gebruik wordt gemaakt, er kan wel een *verkeerd* gebruik van gemaakt worden. Dat kan gebeuren wanneer de ongerechtigheid aan de hand gehouden wordt. Maar niet één belofte biedt ruimte voor de zonde. “Die de belofte van het Evangelie aangrijpt, veroordeelt zichzelf tegelijkertijd als zondaar. Al de beloften hebben de verbreking van de kracht, de vergeving van de schuld en de heiliging van de smet der zonden ten doel.” Kok wijst er ook op dat we niet kunnen bidden zonder gebruikmaken van de beloften. “Elk gebed, dat geen belofte ten grondslag heeft, kan niet verhoord worden, zulk een verzoek is voor het hof des hemels onaannemelijk.”⁴³

Kok was het eens met de stelling dat de beloften *vermaakt* zijn aan de uitverkorenen, maar weigerde te stellen dat in de prediking de beloften alleen maar *voorgesteld* worden. Voorstellen betekent bij de oudvaders hetzelfde als aanbieden.⁴⁴ De stelregel dat de beloften alleen voor de uitverkorenen zijn, is volgens hem een dwaling met ernstige gevolgen. Volgens de samenspraak in een brochure van Snel gaan ook onder de predikanten de ogen hiervoor open, zonder dat men dit ronduit durft te zeggen.⁴⁵ De wens om onbekeerden aan te spreken opdat ze verootmoedigd zouden worden is goed, maar de Schrift spreekt meestal in de vorm van een eis.⁴⁶

Schorsing om de “vereenzelviging”

Wie zich verdiept in de theologische achtergrond van de schorsing van Kok in 1950, die we nu willen behandelen, moet zich vooral verdiepen in de jaren vlak daaraan voorafgaand. Harinck ziet Steenblok feitelijk als de ‘boosdoener’ die ervoor gezorgd heeft dat het gebod om zich te bekeren en te geloven weliswaar tot allen komt, maar de belofte van het Evangelie alleen tot de gelovigen. Een en ander werd vastgelegd op de particuliere synode van Rotterdam in 1948, die stelde “dat het gebod tot allen komt, maar de belofte voor de uitverkorenen is.”⁴⁷ Heel scherp keerde de particuliere synode van Yerseke van 1948 -in reactie op een brochure van H. Geluk- zich tegen “de bedrieglijke leer als zouden de beloften Gods het natuurlijke zaad van Abraham geschonken zijn en hun toekomen, opdat zij de vervulling verwachten op voorwaarde van geloof en bekering en zij ook op de geschonken beloften als hun toekomende hebben te pleiten”. Deze leer mag in de Gereformeerde Gemeenten geen ingang vinden en dient voorzover dit heimelijk geschiedde worde uitgeroeid.”⁴⁸

Hier wordt zeer stellig het pleiten op de beloften afgewezen en zelfs als iets gezien dat “uitgeroeid” moet worden. Maar ook overzee werden de geluiden van Kok bekritiseerd. Ds. C. Hegeman waarschuwde in *De Saambinder* (24 maart 1949) voor de “drie-verbonden-mensen” die altijd met vuur verdedigen willen “dat er beloften liggen voor onbekeerde mensen en die, in strijd met Gods Woord, leren willen, dat het aanbod van genade tot allen komt. Ons zijn die godonterende en zielsbedriegende leerstellingen helaas niet onbekend.” Hier wordt zelfs het aanbod van genade dat tot allen komt gerekend tot de drieverbondenleer en tot de “godonterende” leerstellingen.

Voorafgaande aan de betreffende synodevergadering in 1950 waren de opvattingen van Kok al onderwerp van discussie tijdens de classicale vergadering in Barneveld op 1 juni 1948. Behalve het officiële verslag in *De Saambinder*⁴⁹, is er ook een eigen verslag van de degenen die vonden dat de zaak-Kok geen recht gedaan werd. Uit dat verslag blijkt dat Kok door de aanklager J.W. Jansen verweten werd geen verschil tussen de in- en uitwendige roeping te leren en uit te gaan van de wil des bevels (die in strijd zou zijn met de wil des besluits, waardoor er dus twee willen in God zijn die in strijd met elkaar zouden zijn). Ook viel hij over Koks uitdrukking dat alle gedoopten in het verbond der genade zijn en “kinderen Gods” zijn, alsmede de overtuiging dat de beloften van de Doop voor alle

42 Idem, p. 38.

43 Idem, p. 41.

44 M.G. Snel, *Is het waar en noodzakelijk?*, p. 20.

45 Idem, p. 24.

46 Idem, p. 31.

47 De generale synode van 1977 heeft overigens deze uitspraak weer verworpen. Er is toen uitgesproken dat de dienaar des Woords wet én Evangelie aan de gehele gemeente dient te preken (zie C. Harinck, *De prediking van het Evangelie*, p. 143). Dat de beloften alleen voor de uitverkorenen zijn is tot op de dag van vandaag wel gehandhaafd.

48 C. Harinck, *De prediking van het Evangelie*, p. 176.

49 *De Saambinder*, 10 juni 1948.

gemeenteleden zouden gelden. Het pleiten op de doopsbeloften zou volgens Kok op iedereen van toepassing zijn, in plaats van voor de uitverkorenen alleen. Jansens medeondertekenaars voegen eraan toe: “Wij horen ds. Kok preken, dat alle mensen onbepaald de belofte toekomt. Daar ze toch in de eeuwigheid alleen aan de uitverkorenen beloofd zijn is er onzer inziens tegenstrijdigheid in God en dat is toch onmogelijk.”⁵⁰

Kok beriep zich ter vergadering onder meer op Boston. Beloften zijn zaken die tot werkzaamheid brengen. Als de mens in de Bijbel gelezen heeft en hij heeft geen belofte om op te pleiten, dan heeft hij niet goed gelezen. Kok hield Kersten voor dat de kwestie van de algemene genade ook consequenties heeft voor de aanbidding van de belofte. “De doop heeft alleen betekenis voor de uitverkorenen en zo ook heeft de belofte alleen betekenis voor de uitverkorenen.”⁵¹ De beloften zijn alleen vermaakt aan de uitverkorenen. Zou God wat beloven en niet doen? zo vroeg Kersten zich af. Steenblok, aanwezig op de vergadering, wees op de consequenties van Koks denkwijze: “In de algemene roeping wordt Christus aangeboden en de beloften geschonken, dus de mens moet zelf beslissen (!), of hij aan die roeping gehoor geeft.”⁵² Koks leer werd dus vereenzelvigd met arminianisme. De belofte wordt volgens Steenblok pas realiteit in de wedergeboorte. Als de mens een verkregen recht heeft op de belofte, dan moet het ook een verworven recht zijn.

Kok stelde echter dat de beloften der zaligheid algemeen zijn, maar dat ze pas krachtig zijn, wanneer ze door het geloof aangenomen worden. We zijn in de innerlijke vereniging in het verbond wel lijdelijk, maar dat betekent niet dat we er lijdelijk *tegenover* moeten staan. Hij wees op Comrie die ook stelde dat met de woorden schenken, aanbieden of geven de zaken die aangeboden zijn ons waarlijk van God *gegeven* zijn in de beloften van het Evangelie. Het oordeel van de mens wordt verzwaaard wanneer hij deze belofte niet voor zichzelf persoonlijk omhelst.⁵³ Kok keerde zich tegen de opmerking van Steenblok dat aanbieden (slechts) voorstellen is: “Voorstellen is dat ge het zien moogt.” Hij pakte ter vergadering een boek en zei: “Maar aanbieden dat is, ik bied het U aan.”⁵⁴

Op de vraag van Kok aan Kersten tot hoever de aanbidding van de genade zich uitstrekt, zei Kersten: “De aanbidding strekt zich zover uit, dat zij U de weg der zaligheid bekend maakt. Voor verloren zondaren, zoals U en ik ben. Niemand is door zijn staat uitgesloten.” Het woord pleiten moest Kok echter terugnemen en daarvoor in de plaats “bidden” gebruiken, een term die beide partijen kon bevredigen. De discussie over dit laatste punt was veelzeggend. Steenblok: “Een onbekeerd mens kan niet pleiten.” Kok: “Zoekt en gij zult vinden.” Kersten, een karikatuur van het bidden en pleiten makend: “Dus bid nu maar en pleit nu maar en het komt in orde.”⁵⁵ Aan het einde van de vergadering werd de formule bedacht, waar Kersten én Kok mee konden instemmen: “Het Evangelie wordt gebracht tot allen, maar de inwendige roeping tot de uitverkorenen.”⁵⁶ De aanklagers waren tevreden over de uitkomst van de vergadering.

Uit het verslag van *De Saambinder*⁵⁷ blijkt hoezeer Kok zijn stellingen had moeten herroepen. Kok zou erkend hebben dat de Doop de genade en de belofte alleen aan de uitverkorenen verzegelt. Kok zou zich ook moeten wachten voor het terugdringen van de soevereiniteit Gods, zoals maar al te zeer geschiedt “door de bekering van zondaren aan Hem toe te schrijven, Die de weg tot bekering *gebaand zou hebben* (als zouden wij die nu moeten bewandelen). God Zelf wederbaart, herschept, bekeert.” Kok heeft ook beloofd te onderscheiden tussen de uitwendige en inwendige roeping, en zal zich dus wachten de roeping “als *enerlei* voor te stellen, die tot *allen* komt.” Volgens *De Saambinder* heeft Kok ook volmondig erkend dat de beloften alleen aan de uitverkorenen vermaakt zijn “en niet geschonken zijn aan de verworpenen, waarom onbekeerden het recht van pleiting op de beloften ontbreekt.”

We zien tijdens deze vergadering Kersten en Kok scherp tegenover elkaar staan. Harinck stelt in een analyse van deze vergadering dat Kersten de gedachte dat het heil in de belofte reeds aan alle gedoopten is geschonken en dat zij nu met deze belofte werkzaam moeten zijn, “te vuur en te zwaard” wilde bestrijden. Kok moest belijden dat de beloften van het genadeverbond alleen de uitverkorenen gelden. Volgens Harinck heeft Kok zich neergelegd bij de leer van de twee verbonden en bij de

---

50 *Verslag van de gehouden classicale vergadering van de Gereformeerde Gemeenten te Barneveld, 1 juni 1948*, p. 4.

51 *Idem*, p. 9.

52 *Idem*, p. 12.

53 *Idem*, p. 13.

54 *Idem*, p. 16.

55 *Idem*, p. 18.

56 *Idem*, p. 19.

57 *De Saambinder*, 10 juni 1948.

besluiten van 1931. Het ging hem vooral om de prediking van het Evangelie en de verantwoordelijkheid van de mens.⁵⁸

In 1950 kwam het tenslotte tot de scheuring. De generale synode, die op 11 januari 1950 te Utrecht samenkwam, was bijeengeroepen om zich te beraden op mogelijke stappen tegen ds. M. van de Ketterij. Deze had namelijk tegen een synodebesluit in een aparte gemeente te Veenendaal gesticht van bezwaarde gemeenteleden over Kok. Daarnaast was er een bezwaar van de particuliere synode west van 22 december 1949 over Koks boekje *Het aanbod van genade*. De preses D.L. Aangeenbrug besliste -ondanks protest van Koks gemeente van Veenendaal- dat eerst het punt van de particuliere synode aan de orde zou komen en dan de 'kwestie Veenendaal'.

De beschuldigingen van de particuliere synode west betroffen de vereenzelving van aanbidding en belofte aan allen, een “verwarde” voorstelling inzake het gebruik van wet en Evangelie, de verwaarlozing van de leer van de drie stukken, “alsook van het plaatsmakend werk, de toelidende wegen en de bevindelijke gangen.” Als derde punt wordt Kok een “verwarde verbondsbeschouwing” verweten. “In feite is deze bij hem, dat alle gedoopten de toezegging gedaan wordt, zodat allen in het genadeverbond zijn.” Een moeilijk te bevatten zin, maar die de kritiek probeert duidelijk te maken op het feit dat alle gedoopten in het genadeverbond begrepen zouden zijn.

Toen Kok vasthield dat de beloften voor hem gelijk staan met de aanbidding van het Evangelie, stelde de preses voor om Kok voor een half jaar te schorsen, “omdat hij vasthoudt aan de reeds eerder gebleken leergeschillen, onder meer: de vereenzelving van de beloften met het aanbod van genade.”⁵⁹ Kok kreeg geen gelegenheid zich te verdedigen, ook niet om uit het boekje van Fisher en Erskine te lezen dat Kersten had uitgegeven.

Harinck stelde in een eerder werk dat de vereenzelving waarvan in het schorsingsbesluit sprake was, opgevat zou moeten worden als de vereenzelving van verbondsbeloften met de aanbidding van Gods genade in de prediking. Dat was in strijd met de besluiten van 1931 en daarom moest Kok geschorst worden. Zo interpreteert ook Moerkerken de schorsing. Harinck bestrijdt deze interpretatie nu in zijn laatste publicatie. Het ging in 1950 niet om vereenzelving van aanbod van genade en de verbondsbeloften, maar om *vereenzelving van aanbod van genade en belofte zonder meer*. Dit spoorde met de heersende gedachte, onder leiding van Steenblok ontwikkeld, dat tot de onbekeerden wel een aanbod van genade komt, maar zonder beloften.⁶⁰ Het is dit punt dat Kok nooit voor zijn rekening wilde nemen. Beloften staan voor hem gelijk met het Evangelie.

Harinck wijst op de *diepere* achtergrond van de schorsing, namelijk de grote angst voor een drieverbondenleer. Het onderscheid tussen *schenking* en *deelachtigmaking* van de beloften, zoals we dat vaak bij de oudvaders tegenkwamen, werd bij Kok gezien in het licht van de zo zeer gevreesde drieverbondenleer. Kok heeft echter ter synode betuigd dat hij de *Wekker* niet las en de leer van Heyns (een aanhanger van deze leer van de drie verbonden) niet kende. De synode wist kennelijk niet van het bij de oudvaders zo vaak voorkomende onderscheid tussen schenken (in de aanbidding) en deelachtig worden (in de weg van bekering en geloof), dat ze in Koks visie de drieverbondenleer zag opkomen. Kok was in zijn spreken hierover volgens Harinck geheel in overeenstemming met Comrie. De wegen tussen de rechtzinnigen en onrechtzinnigen gingen niet over dit onderscheid als zodanig, maar over de vraag of de gevallen mens het vermogen nog bezit om de aangeboden goederen zich toe te eigenen.⁶¹ Welnu, dat laatste werd altijd ontkend.

De discussie eindigde met de schorsing van Kok voor een half jaar -op voorstel van de preses- maar de eigenmachtige daad van Van de Ketterij in het institueren van een aparte gemeente werd deze vergeven. De preses zei zelfs dat God Zelf “een slechte zaak goedgekeurd” heeft. Immers nu was er een rechtzinnige gemeente die de plaats van de oude gemeente van Kok kon innemen en de kerkelijke goederen zou kunnen overnemen.⁶²

De verdediging van Kok

De kern van Koks boodschap is dat de prediking een goddelijke toezegging is, zo vat M.G. Snel in een brochure samen. De Heere komt met Zijn Evangelie, dat zijn beloften, tot alle hoorders. Gods beloften blijven eeuwig vast, maar ons *ongeloof* maakt dat wij van de belofte geen kracht hebben. Er is onderscheid tussen de beloften zoals die geschieden in de *aanbidding* van het Woord

---

58 C. Harinck, *De prediking van het Evangelie*, p. 194-195.

59 *Handelingen generale synode 1950*, p. 8.

60 C. Harinck, *De prediking van het Evangelie*, p. 238.

61 Idem, p. 246-247.

62 Idem, p. 233.

en tussen de krachtdadige *toepassing* daarvan door de Heilige Geest.⁶³ Deze opvattingen heeft Kok na zijn schorsing blijvend verdedigd.

Kok wijst op de grote fout in de Gereformeerde Gemeenten dat men de algemene genade losgemaakt heeft van de offerande van Christus. Dat was het begin van een zijns inziens heilloze ontwikkeling. Men moest daarbij als vanzelf op deze weg voortgaan en de prediking van het Evangelie aantasten door haar te beperken. “Als men in de algemene genade de offerande van Christus niet tot grondslag heeft, kan men op grond van die algenoegzame offerande het Evangelie ook niet prediken aan alle zondaren van het menselijke geslacht, wat Christus ons wel terdege heeft bevolen in Markus 16:15. Die prediking is de prediking van de beloften des Evangelies, wat wij alle hoorders zonder onderscheid hebben te prediken met bevel van geloof en bekering. Maar volgens hen, die de prediking van het Evangelie beperken, kunnen en mogen de beloften des Evangelies alleen aan uitverkorenen en wedergeborenen gepredikt worden. Natuurlijk! Zolang men de eerste dwaling omtrent de algemene genade niet herroept, moet men noodwendig op het tweede doolpad blijven met al de droevige gevolgen die daaraan verbonden zijn.”⁶⁴

Kok heeft zich in zijn werken verdedigd tegen de zogenaamde “eenzijdigheid” van zijn prediking. Wat is echter eenzijdigheid? De prediking van het Evangelie is een eenzijdige prediking, zo erkent hij, maar omdat die geheel en alleen van God uitgaat. Men kan op twee manieren eenzijdig zijn: of eenzijdig de nadruk leggen op de besluiten Gods, of eenzijdig opgaan in de bediening van het verbond waardoor men het wezen van het verbond uit het oog verliest.⁶⁵

Het bedroeft Kok vooral dat het aanbod van Gods genade, dat de beloften des Evangelies tot inhoud heeft, “naar het synodale besluit” niet meer gepredikt mag worden met bevel van geloof en bekering. “Dit doet onze jonge mensen steeds dieper wegzinken in zorgeloosheid en komen tot een verregaande onverschilligheid. Bedrukten en bedroefden, die werkzaam zijn met de dingen der eeuwigheid, kunnen alleen door de beloften des Evangelies opgewekt en vervrijmoedigd worden in het zoeken van de Heere. Men klaagt allerwege over een geestelijke onvruchtbaarheid, die gepaard gaat met een grote zorgeloosheid, wat nooit zal veranderen, zolang men het gebruik van de beloften des Evangelies blijft beperken.”⁶⁶

Voor Kok ging het conflict niet om een bijzaak. “Het al of niet prediken van een welmenend aanbod van genade raakt volgens mij de grondstukken van de waarheid. Neemt men het aanbod uit de prediking weg, dan neemt men het Evangelie zelf weg, en neemt men het Evangelie zelf weg dan blijft er eigenlijk geen prediking meer over.” Kok was ervan doordrongen dat zijn strijd “het *wezen* van de *prediking* en de *grondstukken* van de *waarheid* raakt.”⁶⁷ Hij stelde dat wanneer het aanbod van Gods genade niet gepredikt wordt, de kerk verzuim pleegt. Wordt het geloochend, dan plegen we verzet tegen Gods Woord en de belijdenis.⁶⁸ “Het verval van Gods Kerk openbaart zich altijd in haar verzwakking omtrent het aanbod van Gods genade.”⁶⁹

In een artikel in *De stem des Woords* uit 1956 zet hij onder de titel “De prediking van Gods beloften” zijn visie helder uiteen. Hij spreekt zelfs van “ketterijen” binnen de Gereformeerde Gemeenten. De prediking van Gods beloften wordt onderdrukt door menselijke bepalingen, die in strijd zijn met de Schrift. “Door het bevel des Heeren los te laten, gaat men leven bij des Heeren besluit, wat de mens doet leven bij en spreken vanuit de verkiezing. En zo komt men tot de prediking van een stelsel, dat de volle en gulle verkondiging van Gods beloften aan onbekeerden niet gedooft. Deze predikers staan hoog bij zichzelf en zijn hard voor anderen. Dan is men meer gesteld op de gunst van bijzondere mensen, dan dat men verlangt werkzaam te zijn tot zegen van onbekeerden.”⁷⁰

Wanneer de mens eerst moet weten uitverkoren te zijn en dan pas gebruik mag maken van de beloften van het verbond, zou er niet één binnenkomen. Kok handhaaft de stelling dat Christus in de raad des vredes Borg is geworden voor de uitverkorenen. Maar nooit is één prediker uitgezonden om het Evangelie te prediken aan uitverkorenen en wedergeborenen mensen. “In het Evangelie is niet alleen de rechtsgrond der genade om te komen tot de Heere, maar ook de pleitgrond des gebeds voor het smeken om ontferming.” Door de verkiezing op de voorgrond te plaatsen, worden de beloften van het Evangelie weggedrukt. “Wie met de verkiezing begint en over de verkiezing blijft tobben, komt nooit binnen.” Het gevaar is dat de mens op grond van gemoedsaandoeningen gaat geloven een

---

63 M.G. Snel, *Is het waar en noodzakelijk?*, p. 10.

64 *Verslag van de vergadering met bezwaarde vrienden*, p. 4-5.

65 *Idem*, p. 2-3.

66 *Idem*, p. 18.

67 *Idem*, p. 21.

68 R. Kok, *Het aanbod van Gods genade*, p. 3.

69 *Idem*, p. 42.

70 *Idem*, “De prediking van Gods beloften”, in: *De stem des Woords*, 1956.

uitverkorene te zijn. Zij leven bij gevolgtrekkingen en dat concluderen is een bouwen op een zandgrond. Wie de verkiezing vooropstelt, gaat passief afwachten. “Maar wie de Heere aankleeft in Zijn goddelijk bevel, heeft van Zijn besluit geen kwaad te duchten. En wie voortleeft in zijn onbekeerlijkheid, zal zich met Gods besluit niet kunnen dekken.”⁷¹

Gods verkiezende liefde in Christus is geen struikelblok, maar een drangreden om des te meer ernst op te roepen wat tot onze zaligheid dient. De mens is wel in de wedergeboorte passief, maar dat is geen reden om lijdelijk te staan tegenover de wedergeboorte. Kok benadrukt dat er van neutraliteit geen sprake is. “Het is *voor* of *tegen*, *vergaderen* of *verstrooien*, het is de beslissing van de grote crisis die in het hart van elk mens plaats heeft ten dode of ten leven.” Volgens Kok heeft men in 1948 de mens geheel van zijn verantwoordelijkheid ontheven door de prediking van Gods beloften te schrappen. De onbekeerde mens mag niet pleiten op Gods beloften. Met dit artikel wordt de zorgeloosheid gepredikt en schromelijk in de hand gewerkt. Hiermee wordt echter de goddelijke autoriteit van het Evangelie aangetast, want het moet alle creaturen gepredikt worden. “Niet gepredikt worden *nadat* zij gekomen zijn tot het geloof, maar *opdat* zij zouden komen tot het geloof. Wee de mens, die dat Goddelijke bevel durft aan te tasten en krachteloos te maken. Als een onbekeerd mens niet pleiten mag op de beloften, dan wordt hem het gebed ontnomen. Probeer eens een gebed op te schrijven zonder gebruik te maken van de beloften en dan zal het u duidelijk worden, dat het niet mogelijk is.”⁷²

Over de schorsing zegt Kok tenslotte dat het ergste is dat niet hij maar de gemeenten gestraft worden doordat hen het Evangelie onthouden wordt. “Men is bang, dat de mensen zich door de ruime prediking van het Evangelie zullen bedriegen. Dat bang zijn daarvoor is gebrek aan inzicht, want men behoeft er niet bang voor te zijn, dat een mens zich zal bedriegen. De zaak staat niet dubieus, ge kunt er zeker van zijn, dat een kind van de vader der leugenen zich bedriegt. De mens is toch als een leugenaar, als een bedrieger op een liegende wereld gekomen. Hij bedriegt zich daar hij zichzelf wijs maakt dat hij zalig zal worden, maar dat doet hij ook als hij denkt zichzelf te dekken met zijn niet-kunnen als hij verloren gaat, want dat zal de dag des gericht anders openbaren. Er is maar één oplossing, en die is in de beloften van het Evangelie.”⁷³

Kok kritiseert de gedachte dat aanbod en belofte te scheiden zijn. De ‘uitgetreden’ spreken van een voorwaardelijk aanbod, de ‘synodalen’ van een algemeen en onvoorwaardelijk aanbod van genade, maar dan gescheiden van het pleiten op de belofte. Wie vatbaar wil worden voor het Evangelie moet eerst voorbereid worden door de wet, zegt men. Kok stelt echter dat we door de wet geen geestelijke kennis krijgen zonder de goddelijke leermeester, die onderwijs geeft door Zijn Geest. “De wet is het leerboek, de ellende de leerstof en Christus is de leermeester,” zegt hij kernachtig.

Door de wet los van het Evangelie te prediken kunnen we in angst en benauwdheid gebracht worden, waarheden krijgen en dan ineens bekeerd zijn. De Heere komt in de prediking niet vanuit het werkverbond maar vanuit het genadeverbond tot zondaren, die wat hun staat betreft nog zijn onder de eis en vloek van het werkverbond. De beloften maken de mens niet ‘rijk’, maar laten hem zien wat hij mist en bij de Heere kan verkrijgen. Niets werkt het ongelooft meer in de hand dan het versmiden van Gods beloften. Zeker, men kan met de beloften aan de haal gaan op een oneigenlijke wijze, het zoeken naar vervulling langs de weg der berekening in plaats van langs onmogelijkheden. “De duivel zegt, dat u pertinent moet weten of ge de belofte van de Heere hebt ontvangen, om zo uw ziel te laten verhongeren. Maar de Heere wil, dat ge een dankbaar en biddend gebruik maakt van de beloften, die u in het Woord zijn geschonken en in de Doop verzegeld.”⁷⁴

Kok kritiseert ook de uitholling van de Doop op dit punt. De Heere richt met *elk* gedoopt kind het genadeverbond op, niet één uitgezonderd. Als Hellenbroek leert dat de Heere alleen met de uitverkorenen Zijn genadeverbond opricht, spreekt Hellenbroek van de onderwerpelijke oprichting of inwilliging van het genadeverbond, en die geldt alleen de uitverkorenen. Maar als men zegt dat de Heere in de Doop het verbond opricht met de uitverkorenen, dan nemen we niet de veronderstelde wedergeboorte maar wel een veronderstelde verkiezing tot uitgangspunt. De Doop is dan waardeloos zolang men niet weet of men uitverkoren en bekeerd is.⁷⁵

Kok heeft terdege beseft dat men misbruik kan maken van de beloften. Er kan een verkeerd gebruik van de beloften des Evangelies zijn, maar dat gebeurt, zo legt hij dit misbruik uit, wanneer men deze verwacht met wat gemoedelijke aandoeningen. Dát is juist pleisteren met loze kalk. “Het is een pleisteren met loze kalk wanneer men zichzelf voor een uitverkorene houdt omdat men een

---

71 Idem.

72 Idem.

73 Idem.

74 Idem.

75 Idem.

belofte heeft gekregen in zijn hart met enige gemoedelijke aandoeningen. Het gaat niet om het komen van een belofte in ons hart om daarop te rusten en daarmee bekeerd te zijn, maar om de heiligende kracht van Gods beloften in ons hart en leven, wat ons doet uitzien naar en smekend worstelen om haar vervulling.”⁷⁶

Kok schrijft dat het “tevergeefs” is om veiligheid te zoeken in het beperken van de beloften des Evangelies, “alsof de kerk in die weg gezond geestelijk zou kunnen leven, want dat is tegen de Schrift. Veilig gaat men slechts dan wanneer men de vervulling der beloften zoekt bij de Heere.”⁷⁷ Elders kritiseert hij de vermenging van rechtvaardigmaking en heiligmaking. Er zijn velen werkzaam met de heiligmaking en met het gemis van de rechtvaardigmaking. En dat beneemt de vrijmoedigheid om door het geloof tot Christus te gaan. Met de heiligmaking is men geheel wettisch werkzaam en zo werpt men de orde des heils geheel omver.⁷⁸

De theologische achtergrond van de schorsing

De Gereformeerde Gemeenten beschouwden de opvattingen van Kok echter als een groot gevaar. Dat bleek uit de schorsing van tal van gemeenteleden en kerkenraadsleden. Niemand durfde het voor Kok op te nemen. Wie het met Kok eens was, zou geschorst worden. Voor die bedreiging is men gezwicht, stelden de bezwaarden rond de zaak Kok.⁷⁹ Uit de brochure van P. de Voogd (ouderling binnen de Gereformeerde Gemeenten) blijkt dat leden (waaronder hij zelf) direct onder eerste trap van censuur gezet werden, toen zij alleen maar de vraag stelden over de legitimiteit van de schorsing van Kok.

De kerkrechtelijke gang van zaken rondom deze kwestie laten we buiten beschouwing. We concentreren ons op de theologische kant van de zaak. De Voogd vraagt zich af in hoeverre Kok verder ging dan het vragenboekje van de Erskines over het verbond der genade, door Kersten uitgegeven.⁸⁰ Als alleen maar het aanbod en niet de beloften van het verbond gepredikt mogen worden, dan is het Evangelie geen Evangelie meer, de gemeenten worden verwoest en een dode lijdelijkheid en zorgeloosheid omtrent het heil van onsterfelijke zielen blijft over zo schrijft hij.⁸¹

De Voogd citeert tal van oudvaders (zelfs Kersten en Ledeboer) over de kwesties die in het geding waren, maar de kerkenraad bij wie hij zijn beklag doet, gaat er inhoudelijk niet op in. De kerkenraad benadrukt in een schrijven dat het wezen van het verbond de uitverkorenen omvat en dat daarom de beloften ook de uitverkorenen betreffen. De vereenzelviging van belofte en aanbod, zoals die door Kok werd verdedigd, is een uitdrukking die “fout” is. De opvattingen van De Voogd zijn niet alleen onwaar, maar ook “verwarrend en verward”.⁸² De Voogd vraagt zich af of een leraar geschorst kan worden om een foute uitdrukking (hoeveel zouden dan niet geschorst moeten worden!). Zijn strijd rond deze kwestie eindigde tenslotte in afsnijding als gemeentelid en publieke bekendmaking van zijn en andere namen van bezwaarden.

De bezwaarden keerden zich tegen diverse valse beschuldigingen. Zo leerde Kok volgens hen terdege dat alleen de uitverkorenen in het verbond der genade zijn en dat er tweeërlei gemeenschap aan het verbond is, een uitwendige en inwendige.⁸³ Maar Kok wilde niet de uitverkiezing en verwerping op de voorgrond plaatsen. Hij predikte het Evangelie aan alle hoorders. Wanneer Kok stelde dat ieder mens het recht heeft om tot Christus te komen, is dat niet een door zichzelf verworven recht, maar dat de Heere ons verlof schenkt dat we *mogen* komen.⁸⁴

De bezwaarden constateerden dat de Dordtse synode infralapsarisch georiënteerd was, maar de tendens in hun kerkverband was nu “supra” geworden. Het infra-denken werd volgens hen nauwelijks getolereerd.⁸⁵ Er was al een doordrijven op het punt van de algemene genade, maar het doordrijven op het punt van het leerstuk dat de wet tot allen, doch de belofte alleen tot de uitverkorenen komt, is een afwijking die veel erger is dan die van de algemene genade, aldus de bezwaarden. Immers nu ging men lijnrecht in tegen de Drie Formulieren van Enigheid, die zeggen dat de belofte van het Evangelie alle volken en mensen zonder onderscheid verkondigd moet worden met

---

76 *Verslag van de vergadering met bezwaarde vrienden*, p. 8.

77 *Idem*, p. 11.

78 R. Kok, *Tweede drietal leerredenen*, p. 60.

79 M.G. Snel, *Is het waar en noodzakelijk?*, p. 18.

80 Deze vraag hebben we al eerder opgeworpen, zie p.

81 P. de Voogd, *De eenzijdigheid van ds. R. Kok, wat was dat toch?*, p. 9.

82 *Idem*, p. 23.

83 *Waar gaan we heen? De kerkelijke kwestie te Veenendaal*, p. 5.

84 *Idem*, p. 8.

85 *Idem*, p. 15.

bevel van bekering en geloof.⁸⁶ De bezwaarden merken op dat er een nieuwe leer in de gemeenten gaat heersen. Stukjes waar de aanbidding der genade gepredikt wordt, worden van tevoren geschraapt of overgelezen.⁸⁷ De studenten verklaren op de synode dat hun op de Theologische School geleerd is dat de Engelse schrijvers remonstrants getint zijn.

In een brochure van Snel, specifiek over de schorsing van ds. Kok, wordt ook gewezen op een tegenstrijdigheid bij de tegenstanders van Kok. Zij hebben gezegd dat ook zij het aanbod prediken. “Daaruit volgt, dat al onze predikanten, naast de Wet, ook het Evangelie prediken. Maar tevens zegt men: de beloften mogen wij niet aan alle hoorders preken. Daaruit volgt, dat zij een *Evangelie prediken zonder beloften*.”⁸⁸ In de brochure van Snel worden diverse citaten van Steenblok, met name uit het Jaarboekje van de Gereformeerde Gemeenten, gecontrasteerd met oude schrijvers die precies het tegenovergestelde zeggen. Dat betreft Steenbloks ontkenning van de algemene beloften, het feit dat in de uiterlijke bediening de belofte zich niet verder zou uitstrekken dan tot het wezen, de ontkenning van het recht van toegang en het spreken over de aangeboden belofte als zijnde gelijk aan de vrije wil.⁸⁹ Snel verwijt de schrijver van het jaarboekje dat hij “redeneert en blijft redeneren” met als uitkomst dat we steeds verder van de Schrift afraken.⁹⁰

Kok heeft gesteld dat het Evangelie uit beloften bestaat. Snel noemt een aantal citaten die betrekking hebben op dit onderwerp. Dat wil volgens hem niet zeggen dat alle aangeboden beloften vervuld worden. De kanttekeningen bij Hebr. 3:19 (“En wij zien, dat zij niet hebben kunnen ingaan vanwege hun ongelof”) zeggen dat zij *niet betrouwen op Gods beloften*. Calvijn commentarieert: God geeft te kennen, dat niemand verstoten wordt dan degene, die de genade Gods van zich stotende, eerst zichzelf *al willens van de beloften Gods onterft* (commentaar op Hebr. 4:1). Het is ons ongelof dat ons de beloften *onnut* maakt (commentaar op Hebr. 11:32). Die beloften moeten alle hoorders gepredikt worden. Door niet te wandelen op de weg van het verbond, vernietigen wij het verbond (Lev. 26:15), aldus Kok in een naschrift. Hij vraagt aan de synode “vriendelijk en dringend” te bewijzen uit Gods Woord, de belijdenissen en de vaders dat het aanbod van genade geen belofte heeft tot inhoud.⁹¹

Het mag duidelijk zijn dat Steenblok de opvattingen van Snel radicaal afwijst. Steenblok kan niet begrijpen dat de toezegging in de belofte geheel wat anders is dan het daadwerkelijke bezit. Wie toezegt, moet het ook krijgen, zo redeneert Steenblok, ja, hééft het al. Het is “zotteklap” te denken dat God de belofte der zaligheid wel aanbiedt of schenkt, maar pas belooft aan hem die de belofte voor zich neemt, “alsof de mens eerst aannemen zal vóór God hem belooft.” Elders spreekt hij van een “foefje”: de onherboren mens moet dan God manen dat Hij die belofte toch aan hem vervulle, op grond van zijn recht erop. Hij moet nu op die belofte pleiten. “Dat zal nog zo wat worden. Dat wordt nog geloven op commando.”⁹²

Snel is iemand die volgens Steenblok over de doodstaat van de mens “heenglipt”. Steenblok is er alles aan gelegen om “het recht van toegang” bij de Erskines aan kracht te laten inboeten. Het is volgens hem een algemeen maar geen zaligmakend recht. Het “zogenaamde recht van toegang” (bij oudere schrijvers komt de uitdrukking volgens Steenblok niet voor!) is geen zaligmakend recht omdat het vóór de wedergeboorte ligt. “Dat zogenaamde ieder toegekende recht van toegang is dus geen zaligmakend recht, en daarom ook *geen geestelijk*, maar *bloot uitwendig recht*, dat op zichzelf geen aasje zaligheid aanbrengt, doch dient tot te meer schuldigbaar stellen van de mens.”⁹³ Hier heeft Steenblok de hoorder wel behoorlijk toegegrendeld voor de beloften van vrije genade.

Graafland stelt dat Kok zich dichtbij Calvijn en Dordt beweegt. In de Dordtse Leerregels krijgt het woord *aanbieden* van het heil dezelfde inhoud als de *aan allen verkondigde* belofte van het heil. Er is geen onderscheid tussen aanbod en belofte. De Dordtse Leerregels (III/IV) zeggen immers dat Christus aangeboden wordt door het Evangelie, wat gelijkgesteld wordt met de roeping die God door het Evangelie doet uitgaan tot allen.⁹⁴

Het getuigenis van 52 theologen of synodes die Kok aanvoert, pleitte volgens Van 't Spijker voor een ruim aanbod van genade. “Waarom niet royaal toegeven, dat ds. Kok toont, hoezeer de

86 Idem, p. 15.

87 M.G. Snel, *Is het waar en noodzakelijk?*, p. 2-3.

88 Idem, *De schorsing van ds. Kok*, p. 3.

89 Idem, *Is het waar en noodzakelijk?*, p. 12-14.

90 Idem, p. 15.

91 Idem, *De schorsing van ds. Kok*, p. 16.

92 C. Steenblok, *Om de oude waarheid*, p. 187.

93 Idem, p. 193.

94 C. Graafland, *Van Calvijn tot Barth*, p. 280.

aanbieding der zaligheid komt tot alle hoorders en dat het God ernst is in deze aanbieding?”⁹⁵ zo vraagt hij zich af. De meeste predikanten uit de tijd van de schorsing van Kok waren volgens L.J.M. Hage niet geschoold genoeg om in de discussie gewicht in de schaal te leggen.⁹⁶ Heel scholastisch en logisch werd op de synode-Kok geredeneerd: als het aanbod gelijk is aan de belofte, dan worden alle mensen zalig en, zo zei men, “kunnen we de hel wel opdoeken.”⁹⁷

De prediking van Kok na 1950

De serie preken die opgenomen zijn in de serie *De stem des Woords*, uitgesproken in de Christelijke Gereformeerde Kerken, waaraan hij zich in 1954 verbond, geven een duidelijk beeld van de opvattingen van Kok. Zo keert Kok zich bijvoorbeeld tegen de gedachte dat we eerst moeten weten of we verkoren zijn. Nog nooit is een zondaar tot Christus gekomen met de wetenschap der verkiezing. Wel houdt die vermeende wetenschap de mens van Christus, hij denkt dat hij ermee kan bestaan. Wie tot Christus komt, komt als een geheel verlorene.⁹⁸ Christus kent de uitverkorenen, maar dat is niet de orde van de prediking. Die is: Predikt het Evangelie aan alle creaturen. Christus zegt niet: u moet weten dat u uitverkoren bent, maar Christus zegt: u moet wederomgeboren worden.⁹⁹

Elke preek is een huwelijksaanzoek van Jezus Christus. Als dat er niet in is, is het geen preek. Christus vraagt het jawoord van de mens.¹⁰⁰ Het is niet een nemen, maar *aannemen*.¹⁰¹ Maar dat laatste is ook nooit vrijblijvend. “Want het is niet zo dat de Heere zegt: u hebt het recht om dat te doen en nu laat ik het aan u over dat al of niet te doen, daarin bent u vrij. Nee, elk mens is van Godswege verplicht Hem te voet te vallen, Hem aan te nemen in het binnenste van het hart.”¹⁰² Om Christus aan te nemen moet ik lege handen hebben, moet ik mijn leven verliezen en mijn godsdienst overboord zetten. “Misschien hebt u een hele degelijke en zware godsdienst, maar als u Jezus Christus niet in het binnenste van uw hart hebt aangenomen, dan klampt u zich nog vast aan godsdienst waarmee u niet voor God kunt bestaan.”¹⁰³

Kok legt de nadruk op het doen van een keus voor God, wars als hij was van elke lijdelijkheid. Als de mens blijft redeneren komt hij nooit tot een keus en blijft hij aan het uitstellen.¹⁰⁴ Kok spreekt veel over het doen van de onberouwelijke keuze van het geloof en verwijst daarbij naar Ruth als voorbeeld. Het geloof “mijnt” altijd. Het neemt nooit een standpunt van neutraliteit in. Hij mag niet blijven wonen in niemandsland.¹⁰⁵ God verkondigt het Evangelie niet zo dat het aan onze welwillendheid wordt overgelaten om het al dan niet ter harte te nemen, maar Hij stelt ons onder de verplichting dat Evangelie te geloven en ter harte te nemen.¹⁰⁶

Kok wijst op de *rechtsgrond* van dit aannemen. Het is niet door onze verbrijzeling en verootmoediging dat we uit kracht daarvan recht hebben. “Er is maar één bron waaruit het recht voortvloeit, en dat is: het Goddelijk schenken. Het is niet een nemen. Nemen is stelen. Het is aannemen uit kracht van het Goddelijk schenken.”¹⁰⁷ Elders spreekt hij van het nemen als een gebruikmaken van de beloften. Maak geen grond van de beloften, maar zoek de vervulling ervan in de ziel.¹⁰⁸ Kok spreekt van een drievoudig snoer dat van Godswege toegeworpen wordt om de ziel te redden: het beschreven, gepredikte en verzegelde Woord (in de sacramenten). “U hebt dus een beschreven recht, een gepredikt recht en u hebt een verzegeld recht.”¹⁰⁹

Geloof toch dat de Heere op u wacht, zegt Kok in een van zijn preken. De prediker mag niet zeggen dat de mens naar de hemel gaat, wel dient hij het geloof te prediken en de prediking van het geloof is dit: de veroordelingen van het ongeloof en van de verdenkingen opdat we in ons hart enig crediet van God zouden krijgen. “Wat denkt u: zoudt u kunnen geloven dat God u bekeren wil? Geloof

---

95 W. van 't Spijker, “Schotse verbondsleer (IV)”.

96 J.P. Zwemer, *In conflict met de cultuur*, p. 72.

97 Idem, p. 77.

98 *De stem des Woords*, november 1964.

99 Idem, september 1965.

100 Idem, mei 1965.

101 Idem, januari 1965.

102 Idem.

103 Idem.

104 Idem, juni 1964.

105 Idem, mei 1963.

106 Idem, juli 1966.

107 Idem, januari 1965.

108 Idem, juli 1964.

109 Idem, februari 1966.

u dat vanuit Zijn Woord? Nee, niet vanuit uw hart. Dat kan niet, geloven kunt u alleen maar vanuit dat Woord. En als u dat Woord gelooft, dan gelooft u met uw hart. Want dan hebt u crediet voor dat Woord en daarom staat u met uw hart er achter.”¹¹⁰ Het geloof komt voort uit Gods heilsopenbaring. Het waren de valse profeten die het predikten: God is een God van verre en niet van nabij. God zou bijziend en hardhorend zijn, een gedachte die ontleend is aan de heidenen.¹¹¹

Kok keert zich tegen een prediking die de beloften beperkt. Hij wijst op Bunyans boek *De heilige oorlog*. Daar komt een “beloftesnoeier” in voor. Deze man wordt echter bij Bunyan buitengewoon bestraft. Hij was de oorzaak van alle twijfel in de stad Mensenziel en van alle verdenking van God. Hij was de oorzaak van de autoriteit die het ongeloof gekregen had om stad Mensenziel radicaal te willen verderven. Hij moest zwaar gezeseld en opgehangen worden. “Dat is de beloftesnoeier overkomen omdat hij net als die man die tienduizend talenten vergeven was, de belofte van het Evangelie niet aan anderen heeft gepredikt. Hij heeft die besnoeid: voor mij wel, voor jou niet.”¹¹²

Kok wijst op het *ongeloof* als de oorzaak dat we de belofte van het Evangelie versmaden. “Er moet eerst wat gebeuren, weet u, met de mens. Dat is vroom gedoe. Helemaal niet. Ik zou wel willen. Als God dat en dat nou maar eens gaf. Oh, dan bent u een beloftesnoeier. God heeft Zijn Woord gegeven. En het niet-komen getuigt van onze vijandschap van vrije genade. Ga dat nu vanavond eens aan God bekennen dat u niet wilt. Dat u een vijand bent van vrije genade. Daar bedriegt u uzelf niet mee. Wel als u denkt van eerst dit en eerst dat.”¹¹³

Koks visie op het *verbond* blijkt ook duidelijk uit deze preken. Toen God Israël verlostte uit Egypte, werd het gehele volk verlost en reisde naar het beloofde land. Maar toch geldt dat het merendeel er niet is gekomen. “Wel verlost en er niet gekomen.” Het hart van het volk bleef in Egypte en was achtergebleven.¹¹⁴ We zijn allen in Christus ingelijfd, als ranken in Zijn wijnstok. Wij zijn kinderen des verbonds, evenals Ismaël en Ezau. Maar de kinderen des Koninkrijks zullen uitgeworpen worden als ze niet door een oprecht geloof ingelijfd worden.¹¹⁵ God heeft ons aangenomen tot Zijn kinderen, maar bij de poorten der eeuwigheid blijkt dat er tweeërlei kinderen zijn.¹¹⁶

Koks nadruk op het aanbod en de belofte betekent niet een eenzijdige nadruk op Gods liefde. Als de mens God liefheeft, heeft hij God lief in Zijn recht, in al Zijn deugden.¹¹⁷ Hoe bent u aan Jezus gekomen? zo vraagt Kok. Hebt u Hem uit de handen van de Rechter ontvangen? Kok bedoelt hier dat we niet buiten het recht om naar Jezus kunnen gaan, wijzend op dat Jezus werkelijk gestorven en begraven is.¹¹⁸ Soms kan Kok uitdrukkingen gebruiken die ook gangbaar waren in de Gereformeerde Gemeenten, zoals het toevallen aan Gods recht.¹¹⁹ Aan de ene kant zegt Kok dat we niet mogen dralen en uitstellen, maar moeten kiezen. Dat is de onberouwelijke keus van het geloof. Maar dat kiezen vloeit alleen voort uit het Goddelijk kiezen. God kiest de Zoon Zijner liefde.¹²⁰

Het is volkomen waar dat de mens onder het oordeel des doods en der verdoemenis ligt, maar omdat we onder dat oordeel liggen, moeten we vanuit het Evangelie vermaand worden dat we

---

110 Idem, augustus 1967.

111 Idem.

112 Idem, december 1967. Kok is scherp naar die beloftesnoeiers. Het zijn mensen die zich daarmee omhoog vijzelen en een wettische dienstbaarheid in stand houden. De stad mensenziel kwam in de ellende omdat men naar hem gehoord had. “Men heeft geluisterd naar die beloftesnoeier. God is in verdenking gesteld. Hoe men dat doet? Kijk, die beloften staan er wel, maar ho, ho, dat gaat zo-maar niet. Dan moet u aan die en die bepaling voldoen. Dan moet u zo en zo gesteld zijn. Dan moet u goed weten dat u die belofte van God krijgt. Allemaal besnoeiingen. En die mensen zinken weg. Och, als het zo staat dan behoef ik er niet mee bij God te komen. Beloftesnoeiers! Denk er om hoor. U zult naar de buitenste duisternis verwezen worden als u daarin voortgaat” (Idem).

113 Idem.

114 Idem, december 1964.

115 Idem, juli 1964.

116 Idem, november 1963.

117 Idem, september 1964.

118 Idem, april 1965.

119 “De Heere wil in Zijn gerechtigheid geliefd en omhelsd worden. Nog één stap en u krijgt een welgevallen in de straffen van uw ongerechtigheden en de Heere kan gedenken aan Zijn verbond. Nog één stap en u gaat onder het recht verloren. Zolang het schaap nog staat, wordt het niet gewassen en biedt het nog tegenstand” (R. Kok, *Heerlijke tijden*, p. 59). Zo kan ook iemand als J.W. Kersten spreken van het recht van God. “Hoe velen zijn gered vóór ze verloren gingen; voordat zij God als hun Rechter hebben ontmoet” (*Uit de schat des Woords*, september 1956, p. 173). Toch blijven het bij beide predikanten incidentele uitlatingen.

120 *De stem des Woords*, juni 1964.

van dat oordeel bevrijd worden.¹²¹ De prediking van de wet gaat ook van het Evangelie uit, staat voor honderd procent in dienst van het Evangelie. Het Evangelie komt altijd tot mensen die liggen onder de vloek en de eis van de Wet.¹²² De kennis van de ellende is geen overblijfsel uit het paradijs, maar een weldaad van het verbond der genade, een verbondsbelofte. Het is de Geest Die ervoor zorgt dat de mens een walg van zichzelf zal hebben.¹²³

Kok blijvend veroordeeld in de Gereformeerde Gemeenten

De ontwikkelingen rond de schorsing van Kok baarden zowel binnen als buiten de Gereformeerde Gemeenten veel verontrusting. Ds. L. Vroegindewey begon een polemiek tegen Kersten en Steenblok vooral op het punt van de beperking van de beloften tot de uitverkorenen. Het *Gereformeerd Weekblad* constateert dat voor de onbekeerden de beloften niet gelden en dat wet en Evangelie nadrukkelijk worden gescheiden.¹²⁴ Ook *De Wekker* beschouwde de schorsing van Kok als iets verbazingwekkends, zo lezen we in een artikel van de hand van J.J. van der Schuit. Kok heeft in 1971 nog geprobeerd te komen tot een rehabilitatie in de Gereformeerde Gemeenten. In een brief van 25 mei 1971 richt hij het woord aan de synode. De aanleiding was een van de (regelmatige) bezoeken van ds. A. Vergunst aan Kok. Vergunst deelde Kok mee dat het zijn zorg was dat de Gereformeerde Gemeenten de schorsing van Kok als een last zouden meedragen zolang die niet ongedaan gemaakt werd. Kok voelde zich toen verplicht om zijn vroegere kerkverband hierin te ‘helpen’ en diende zijn verzoek in.¹²⁵ Nu er van verschillende kanten werd opgemerkt dat predikanten, die ten nauwste bij zijn schorsing betrokken waren, nu zelf -om geheel andere redenen- geschorst (!) zijn, wilde hij vragen “of het juist is als mijn innerlijke overtuiging zegt dat de synode van Utrecht 1950 door mij te schorsen, zichzelf schorsing waardig heeft gemaakt?”¹²⁶

De geschorste predikant wijst erop dat hij niet op één vergadering veroordeeld was op grond van Schrift en belijdenis. “Wanneer een generale synode als van de Gereformeerde Gemeenten die Schrift en Belijdenis tot grondslag en richtsnoer heeft, een leraar schorst met een schorsing die niet de Schrift en Belijdenis tot grondslag en richtsnoer heeft, breekt men dan daardoor en daarmee zichzelf en zijn kerk niet af? En is deze zelf-schorsing niet de ergste schorsing die te bedenken is? Want dit is een zaak die voor Gods aangezicht blijft liggen.”¹²⁷

Kok wijst in deze brief ook op het feit dat er nu predikanten zijn die ook een “onvoorwaardelijk aanbod van genade” prediken. “Dat heeft mijn hartelijke instemming en is mij tot vreugde. Ik zou niet graag willen dat u deze broeders ook zou schorsen. Maar in het niet-schorsen van hen hanteert u toch een dubbele weegschaal? En dat is en blijft de Heere toch een gruwel?”¹²⁸ Kok doet aan het einde van de brief een dringende oproep de schorsing ongedaan te maken als niet aangetoond kan worden dat de schorsing gefundeerd is in Schrift en belijdenis.

Hoewel binnen de kring van de Gereformeerde Gemeenten de schorsing van Kok nooit ter discussie is gesteld, is soms wel ambivalent gereageerd op de schorsing. Harinck neemt in een van zijn eerdere publicaties de synode van de Gereformeerde Gemeenten in bescherming als hij zegt dat de synode terecht de vereenzelviging heeft afgewezen van de beloften van het verbond en de aanbidding van Gods genade in het Evangelie. Hij spreekt van een “verwarde” verbondsbeschouwing bij Kok. “In feite is deze bij hem, dat alle gedoopten de toezegging gedaan wordt, zodat allen in het genadeverbond zijn.” Dit zou een vereenzelviging betekend hebben tussen het wezen en de bediening van het genadeverbond. Wanneer men het genadeverbond laat opgaan in het aanbod van genade, verliest het verbond zijn vastigheid en zekerheid. Wie de vervulling van het genadeverbond afhankelijk maakt van het gelovig aanvaarden van Gods genade-aanbod berooft het genadeverbond van zijn kracht.¹²⁹

Harinck stelt ook dat de “rechtzinnige theologen” de eis van bekering en geloof terugbrengen tot de wet.¹³⁰ Harinck kiest met Kersten voor de gedachte dat de beloften alleen voor Gods kinderen zijn. De Heere maakt eerst plaats voor de beloften, anders zou er sprake zijn van verspilling van de

---

121 Idem, maart 1964

122 Idem, februari 1966.

123 Idem, februari 1964.

124 C. Harinck, *De prediking van het Evangelie*, p. 198.

125 Mededeling van Koks kleinzoon ds. R. van Kooten.

126 Geciteerd in: R. Valkenburg, *Wie was ds. R. Kok eigenlijk...?*, p. 210.

127 Idem.

128 Idem.

129 C. Harinck, *De Schotse verbondsleer*, p. 120.

130 Idem, p. 122.

beloften. “Zijn beloften zouden verspild worden, zo er geen behoefte was,” zo citeert hij Kersten.¹³¹ Harinck is overigens in zijn twee nieuwste boeken tot een voorzichtiger oordeel over Kok gekomen. We zullen daarbij in de laatste paragraaf van dit hoofdstuk stilstaan.

Een kritische analyse van Van 't Spijker

Van 't Spijker heeft in een zestal artikelen in *De Wekker* in 1986 het hele onderscheid tussen aanbod en belofte -als kernpunt van de schorsing van Kok- kritisch geëvalueerd en verworpen. Hij ziet ook het genoemde boek van Harinck over de Schotse verbondsleer als een poging om de schorsing van Kok te rechtvaardigen alsmede de handelswijze ten aanzien van Steenblok. De een is te ruim, de ander te nauw. Het is een middenweg die Harinck volgens Van 't Spijker bewandelt. Maar of die voldoet? Zij rammelt, vindt Van 't Spijker. Harinck gebruikt steeds de woorden Schots en bijbels/evangelisch. “Het is mij te weinig Schots en daarom teveel scheef.”¹³² Hij kritiseert het onbevangen één lijn trekken van Calvijn naar de synode van 1931 (met daarop vertegenwoordigers als Rollock, Rutherford en Boston), én één lijn van Bullinger “via een aantal semi-Arminiaanse theologen als Cameron en Amyraut naar de zwevende drieverbondenleer binnen de Christelijke Gereformeerde Kerken. Niet zó, mijn broeder!”¹³³

In het Koninkrijk van God zijn de accenten altijd verschillend gelegd, maar niet eerder leidde een verschillende benadering tot een kerkelijke scheuring, zoals die in 1950 gebeurde bij ds. R. Kok, zo stelt Van 't Spijker vast. Hoewel sommige kruisgezinden het eigen kerkelijk standpunt wilden laten kristalliseren op het punt van het aanbod der genade, was dit slechts van voorbijgaande aard. In 1869 speelde de kwestie geen grote rol meer. “We mogen veilig aannemen, dat Hendrik de Cock een verklaard tegenstander was van een kerkelijke breuk *op dit punt* in 1837. En daaraan zou ik de vrijmoedigheid willen ontleenen om op te merken, dat het geen zoden aan de dijk zet -kerkelijk gezien- om de leerbeslissingen van 1931 binnen de Gereformeerde Gemeenten *zó herinterpreterend* naar alle kanten, te handhaven.”¹³⁴

Van 't Spijker stelt dat Kok terecht van mening was dat de prediking van het Evangelie een verkondiging van de belofte was, een aanbieding van die belofte aan allen die het Woord van het Evangelie horen. Het merkwaardige van Harinck en de Gereformeerde Gemeenten is dat men niet te ruim en niet te beperkt mag zijn. Kok mocht niet zeggen: de belofte van het Evangelie is voor u. Hij mocht alleen zeggen: het aanbod van genade is voor u. Maar dan zou het ook uit moeten zijn, want de prediking van de belofte is heel iets anders dan het aanbod van genade. Maar ook Steenblok dwaalde omdat hij de wortel van het aanbod van genade afsnijdt. Het aanbod komt immers tot allen. Conclusie: “Men moet niet te ruim zijn, maar men moet ook niet al te beperkt zijn. Men mag de genade niet goedkoop maken, maar men mag haar ook niet onbereikbaar maken voor de zondaren.”¹³⁵

Harinck greep volgens Van 't Spijker naar het onderscheid van de synode van 1931 en stelde dat men het aanbod van genade niet mag verwarren met de prediking van de belofte. Die belofte is de belofte van het verbond en zij geldt slechts de uitverkorenen, want met hen is het verbond opgericht. Om het onderscheid tussen aanbod en belofte te funderen grijpt Harinck naar een andere onderscheiding: die tussen wezen en bediening van het verbond. De bediening van het verbond raakt slechts het aanbod van genade, de belofte daarentegen behoort bij het wezen van het verbond. Het commentaar van Van 't Spijker: “Wat behoort bij de bediening betrok ds. Kok op de belofte. Dat was zijn fout. En wat behoort bij het wezen, dat betrok dr. Steenblok op het aanbod van genade en dat was zijn fout. De laatste vergat, dat het aanbod van genade slechts te maken had met de bediening, en dat men in de prediking dus vrij en ruim kon zijn vergat hij.”¹³⁶

Het heen en weer pendelen tussen Kok en Steenblok (een uitdrukking van Exalto) meent Van 't Spijker ook bij (de vroegere) Harinck waar te nemen. “Is iemand te ruim, dan zegt hij (=Harinck): wees voorzichtig en terughoudend met een belofte. Ze zijn alleen voor de uitverkorenen. Maar is iemand in zijn ogen te voorzichtig, te terughoudend, te ‘zwaar’, dan zegt hij: man, wees niet zo benauwd. Preek toch vrij uit het aanbod van genade.”¹³⁷

Van 't Spijker concludeert dat veel van zijn lezers zullen zeggen: we begrijpen het niet zo goed! Inderdaad, dit is volgens hem ook moeilijk uit te leggen. Van 't Spijker zegt dat zondaren

---

131 Idem, p. 124.

132 W. van 't Spijker, “Schotse verbondsleer (I).

133 Idem.

134 Idem, (IV).

135 Idem, (II).

136 Idem.

137 Idem, (III).

gezaligd worden door de *dwaasheid* der prediking. Hij vreest dat door de kunstmatige constructies die dwaasheid wordt weggenomen. Want de bediening raakt niet het wezen. Wat zou Paulus daarvan gezegd hebben, die de gekruisigde Christus predikte, de joden een ergernis en de Grieken een dwaasheid. Prof. Wisse heeft er volgens Van 't Spijker terecht op gewezen dat de gehele probleemstelling rondom aanbod en belofte niet deugt. Van 't Spijker: “Men vergeet te zeer, dat de Geest werkt door de prediking van het Evangelie, dat is door de verkondiging van de belofte, dat is door het aanbod van genade. En dit aanbod dient zo ruim mogelijk te geschieden, opdat geen enkele zondaar ooit zal kunnen zeggen, dat God onwillig was hem te geven wat hem ontbrak. En tegelijk dient de belofte zó verkondigd te worden, dat niemand op een zorgeloze manier kan volharden in een leven zonder bekering.”¹³⁸

Van 't Spijker legt er de nadruk op dat het aanbod van *genade* geschiedt in de *belofte*. Het onderscheid tussen aanbod van genade en prediking van de belofte is denkbeeldig en subtiel. In de Dordtse Leerregels II, 5 staat duidelijk dat de belofte van het Evangelie zonder onderscheid verkondigd moet worden, dat wil zeggen zonder onderscheid tussen aanbod van genade en prediking van de belofte. Luther en Calvijn wisten van het misbruik van het Evangelie (libertinisten waren er toen ook al), maar zij hebben zich niet laten verleiden om het Evangelie maar niet te verkondigen. Zonder veilige formules de preekstoel opgaan en het Woord prediken in aanbod én belofte, zo adviseert Van 't Spijker.¹³⁹

Wanneer Van 't Spijker uitvoerig het onderscheid bij Harinck tussen aanbod van genade en belofte heeft bekritiseerd, spreekt hij Harinck op persoonlijke wijze aan. Stel je voor dat een verlegen ziel bij hem komt, die zegt: ik zat onder de bediening, maar ik heb niets dan mijn schuld. “Zou dan de prediker zeggen: lieve ziel, het was slechts een bediening, een aanbod. Over een belofte praten we later wel. Of zou hij vrij en frank zeggen: geloof in de Here Jezus Christus en gij zult behouden worden, gij en uw ganse huis. Dat is een aanbod mét een belofte. En waar de Geest zegent, daar wordt het geloof gewerkt door de verkondiging van het Woord in al zijn waarheid. Een formule doet dit niet. Slechts de Geest, uit vrije genade.”¹⁴⁰

Van 't Spijker kritiseert vooral het verwarrend verschil als men stelt dat het aanbod van genade voor iedereen is, maar de belofte alleen voor de uitverkorenen. “Zo probeert men de ongelovigheid van de mensen in mindering te brengen op de belofte. God belooft echter voluit, met bevel zelfs van geloof en bekering. En zo wordt in de weg van het Nieuwe Verbond geloof geëist en ook geloof gewerkt door de belofte.”¹⁴¹ Hij betreurt het dat mensen soms doen alsof er in Gods belofte een dubbele bodem is. God belooft wel iets, maar wij weten niet zeker of Hij ons wel werkelijk bedoelt. Welke kenmerken moet ik vertonen voordat ik mag geloven? Hoe kan ik aan de belofte weten dat zij ook voor mij is? “Wel, de enige grond om de belofte te geloven, ligt in de belofte zelf.”¹⁴²

De kritiek van Moerkerken op Kok

Koks opvattingen hebben tot op de dag van vandaag tegenspraak in de Gereformeerde Gemeenten opgeroepen. Het onderscheid tussen het *aanbod* van genade en de *beloften* van het verbond waar Kok moeite mee had, is door diverse auteurs uit dit kerkverband gehandhaafd. Zo heeft ook Moerkerken kritiek uitgeoefend op de vereenzelviging van de beide begrippen. Hij doet dat in een serie over dit onderscheid (recent opnieuw geplaatst ter onderbouwing van de bezwaren tegen R. Kok), waarbij hij zich beroept op de leer van de kruisgemeenten.

Moerkerken betreft niet het boek van Van Woensel bij de discussie, maar wel het boek van Engelberts. Deze stelde immers dat een van de bezwaren tegen de Christelijke Afgescheidene Gereformeerde Kerk de “welmenende aanbiedinge der genade aan alle mensen” is. Vervolgens komt de visie van Boston ter sprake, die gesteld heeft dat de Heere bij het maken van het verbond Zijn

---

138 Idem, (II).

139 Idem, (III). Ook R. van Kooten heeft het onderscheid gekritiseerd van Moerkerken tussen het wel aanbieden van Christus maar niet van de beloften. “Maar wat is Christus zonder de beloften? Zijn de beloften zelfs meer dan Christus? Wat kun je nog aanbieden? Slechts een ‘kraslot’. Het is mogelijk dat je een prijs hebt. Het kan voor u zijn. Een predikant weet immers niet wie wel of niet uitverkoren is. Maar is dat het kunnen van Gods beloften?” Van Kooten verwijst dan naar Psalm 81:11, waar de Heere vanuit het verbond met geheel Israël zegt: “Doe uw mond wijd open, en Ik zal hem vervullen.” Hier gaat het niet duidelijk om de uitverkorenen, want de Heere vervolgt: “Maar Mijn volk heeft Mijn stem niet gehoord; en Israël heeft Mijn niet gewild” (“De wond die na vijftig jaren nog draagt”, *Reformatorsch Dagblad*, 3 juni 2000).

140 W. van 't Spijker, “Schotse verbondsleer (IV)”.

141 Idem, *De toeëigening van het heil*, p. 45.

142 Idem, p. 48.

beloften gedaan heeft aan Christus en in Hem aan Zijn geestelijk zaad. Bij de bediening van het verbond zegt Boston dat de gelegateerden van het testament van Christus onbepaald vermaakt zijn aan de zondaren van het menselijk geslacht.¹⁴³

Volgens Moerkerken berooft men het genadeverbond van zijn kracht wanneer God in de Doop aan alle gedoopte kinderen zou betuigen en verzegelen dat Hij met die kinderen een eeuwig verbond opricht. Als voor alle kinderen dezelfde beloften gelden, dan hangt de vervulling van de verbondsbeloften van onze verbondsinwilliging af. De Heere heeft aan Ismaël niet hetzelfde beloofd als aan Izaäk. Het doopsformulier spreekt over de kerk naar haar *wezen*. “Over welke kinderen gaat het dan toch in het Doopsformulier? Toch over de uitverkoren kinderen?”¹⁴⁴ Heeft de Doop dan geen waarde voor alle gedoopten? Moerkerken noemt als grond van de Doop dat er onder de onbekeerde kinderen nog uitverkoren kinderen kunnen zijn.¹⁴⁵

Van 't Spijker begrijpt waarom Moerkerken en de zijnen zo “in de weer” zijn met de Schotten en met de *Westminster Confessie*. Maar hij begrijpt niet dat men zich voor de eigen verbondsoopvatting zo sterk moet maken met belijdenisgeschriften waaraan wij ons echter niet verbonden hebben als Nederlandse predikanten. Voor ons gelden als maatstaf de Drie Formulieren van Enigheid. “En in deze geschriften vindt men geen spoor van een verbond, dat in eeuwigheid is opgericht met Christus als representerend verbondshoofd van de uitverkorenen. Het was het gevolg van ontwikkelingen binnen de Engelse en Schotse kerkgeschiedenis. Maar ons eigen Nederlandse kerkelijke leven vond zijn fundament in de formulieren van enigheid. Daarop mogen we elkaar aanspreken. En daaraan hebben we, indien de noodzaak het vereist, ook de formuleringen van de synode der Gereformeerde Gemeenten te toetsen.”¹⁴⁶

De strijd na 50 jaar weer opgelaaid

In 2000 was de discussie over Kok -50 jaar na de schorsing- weer opgelaaid. En daarmee ook de discussie over aanbod en belofte. Artikelen pro en contra de schorsing zagen het licht, zoals een appèlschrift van E. de Jong uit Lemmer die een verzoek deed om de schorsing op te heffen. Moerkerken legt in een reactie op deze schorsing uit dat de reden tot schorsing “alleen”(!) te begrijpen is als voor “beloften” “verbondsbeloften” wordt gelezen. “Ds. Kok preekte dat de beloften voor iedereen zijn, dat iedereen er recht op heeft, maar dat ze niet bij iedereen vervuld worden.” Dat was zijn fout. Vooral in het geding was het algemeen maken van de beloften voor iedereen. Moerkerken spreekt van een slagader van de Gereformeerde Gemeenten. “Als er getornd wordt aan de stelling dat het genadeverbond is opgericht met de uitverkorenen, dan raak je de slagader van onze gemeenten. Wie de verbondsbeloften algemeen maakt, raakt aan de leer van vrije genade en aan de fundamentele levensader van de kerk.”¹⁴⁷

Zijn verdediging gaf aanleiding tot diverse reacties. Ds. W. van Sorge wees op het fundamentele uitgangspunt van Moerkerken, namelijk in de Schotse verbondsleer (we zagen reeds dit kritiekpunt bij Van 't Spijker). Deze heeft een ander vertrekpunt dan Calvijn en Bullinger die ervan uitgaan dat God het verbond in de tijd heeft gesloten met de gelovigen en hun kinderen. Aan hen allen komt de belofte toe. De grondfout bij Moerkerken is volgens Van Sorge dat hij de belofte van God als een soort voorzegging ziet. Het gaat echter om een *toezegging*, die alleen vervuld wordt in de weg van het geloof. De verbondsbeloften gelden alle gedoopten, maar worden alleen in het leven van de uitverkorenen gerealiseerd. Als de beloften niet alle gedoopten zouden gelden, zal ik eerst de vrucht van de verkiezing moeten vertonen voordat ik weet dat ze mij gelden. Evenals Van 't Spijker wijst ook Van Sorge op de moeilijkheid om een aanbod van genade voor te stellen zonder beloftenprediking. Het goddelijk aanbod is als het ware gedompeld in Gods beloften. In plaats van een uit- en inwendige

---

143 A. Moerkerken, “Niet vereenzelvigen (3)”.

144 Idem.

145 C.P. Polderman wijst op de verwantschap tussen Moerkerken en Kuyper. Moerkerken heeft volgens Polderman moeite met de uitspraak dat Gods beloften in de Doop voor ieder kind dezelfde zijn. Want logisch gezien kan dat niet omdat niet alle gedoopte kinderen de zaligheid zullen beërven. Kuyper had als verkiezingstheoloog moeite met het doopsformulier omdat hij de grond van de Doop in Gods eeuwige verkiezing zocht, zo merkt Polderman op. Dat bracht hem tot de veronderstelde wedergeboorte als grond van de Doop. Hier liggen ook lijnen naar Steenblok die eens zei in een doopdienst: “Als ik wist, wie van deze kinderen uitverkoren was, zou ik de anderen niet eens dopen” (C.P. Polderman, “Een gesprek zonder eind”, in: *Reformatorsch Dagblad*, 12 februari 2000).

146 W. van 't Spijker, “Schotse verbondsleer (V)”.

147 J. van 't Hul, “Een scheur die niet geheeld kon worden” [interview met ds. A. Moerkerken over de schorsing van R. Kok], *Reformatorsch Dagblad*, 25 mei 2000.

roeping is het volgens hem beter en confessioneel te spreken over een ernstige en kracht(dad)ige roeping (vgl. DL III/IV,8).¹⁴⁸

De reactie van F. Mallan inzake de schorsing van Kok brengt vooral de visie van Steenblok op de Erskines en Boston naar voren. Mallan distantieert zich van de stelling van de Marrow-men dat de uitgestrektheid van de verzoening van Christus het gehele menselijke geslacht betreft, hoewel Christus niet gestorven is voor alle mensen. “Alle hoorders zouden bij deze voorstelling al rechten op de zaligheid krijgen, vanwege die bereikbaarheid. Zij zouden dan niet anders te doen hebben dan in geloof aan te nemen wat bereikbaar voor hen is.” Daartegenover stelt Mallan dat elke hoorder van het Evangelie staat onder “de eis Gods van bekering en van geloof aan al wat God aan hem wil openbaren.” “Zo brengt de uitwendige roeping de hoorders wel onder een zware verantwoordelijkheid, maar men kan daarmee niet spreken van een recht op de zaligheid, want dan zou dat recht een verliesbaar recht zijn dat op een onzekere grond zou steunen.”¹⁴⁹

De christelijke gereformeerde hoogleraar J.W. Maris wijst op de vreemde redenering in de schorsing van Kok dat eerst de vervulling van de beloften in het leven van de zondaar te vinden moet zijn en daarna de belofte. De volgorde van beloven en ontvangen wordt precies omgekeerd. Eerst het belofte, dan pas de belofte. “Het is inderdaad precies zo vreemd als het klinkt!” Maris stelt dat de bijbelse uitspraak “Ik zal U tot een God zijn en gij zult Mij tot een volk zijn” beloften zijn, maar ook een aanbod van genade. De Gereformeerde Gemeenten willen geen prediking van de beloften als een aanbod van genade, want dan denken de mensen dat ze het ‘zomaar’ mogen pakken. Kok was ervan overtuigd dat de mens niet van nature wil horen, maar dat desondanks God Zijn Woord als een zaad der wedergeboorte in de gemeente uitstrooit. “Het geding tussen ds. Kok en de synode van de Gereformeerde Gemeente was een geding om de Bijbel. Als Gods Woord zelf zegt dat het Woord het zaad der wedergeboorte is, mogen wij dan zeggen dat het niet zo is?”¹⁵⁰

Ds. L.H. Oosten heeft een goede poging gedaan om de verschillen inzake de kwestie Kok te overbruggen. Hij stelt dat Boston weliswaar het genadeverbond alleen beperkt tot de uitverkorenen, maar dat betekende geen “smalspoor” en beperking van het genadeaanbod van het Evangelie. De heilsgoederen van Christus in Zijn testament worden aan de zondaren in het algemeen vermaakt. Deze ruime bediening is niet gefundeerd op de verkiezing, maar op de genoegzaamheid van Christus’ gehoorzaamheid. Ook hij verwijst naar het doopsformulier waar de kinderen der gemeente het teken en zegel van het verbond ontvangen. “Zo zijn zij ware verbondskinderen, in volle rechten.” Maar dat betekent niet dat zij allen uitverkorenen zijn. Hun wordt wel de vergeving der zonden toegezegd en de belofte komt hen toe, maar dan niet zonder wedergeboorte. Zijn er niet in alle verbonden twee delen begrepen?¹⁵¹

De oproep van Blaauwendraad

Het is Blaauwendraad geweest die, evenals Harinck, uitvoerig de kwestie rond Kok heeft geanalyseerd.¹⁵² Hij schetst de ontwikkelingen op de kerkelijke vergaderingen in 1948 en typeert Steenblok als iemand die de lijn van Kersten stevig aanzette en daarmee in conflict kwam met Kok. Blaauwendraad ziet in het conflict een herleving van het conflict tussen de Geldersen en de Drentsen. In de Gereformeerde Gemeenten zijn volgens hem van meet af aan twee stromen geweest (die weer terug te voeren zijn tot de meer Drents georiënteerde kruisgezinden en de ledeboerianen, die weliswaar niet Gelders waren maar in de persoon van Ledeboer toch een vorm van aanbod van genade kenden). Voor de oorlog heetten deze stromingen ‘Kok’ en ‘Kersten’, na de oorlog ‘Kok’ en ‘Steenblok’. De leeruitspraken van 1931 zijn een compromis tussen Drents en Gelders, maar de hoofdtoon ervan en die van de prediking van de Gereformeerde Gemeenten is toch Drents. De

---

148 W. van Sorge, “Verbondsbelofte is Gods toezegging”, in: *Reformatisch Dagblad*, 6 juni 2000.

149 F. Mallan, “De vermeende eenzijdigheid van dr. Steenblok”, in: *Reformatisch Dagblad*, 6 juni 2000.

150 J.W. Maris, “Eerherstel voor ds. R. Kok?”, in: *De Wekker*, 2000, p. 436-437. Later komt hij er opnieuw op terug in zijn bespreking van het boek van J. Blaauwendraad, *De leer tegen het licht*. “De manier waarop tegenover Kok is gesteld dat Gods belofte en het aanbod van genade twee verschillende zaken zijn, wat door *De Saambinder* nog steeds wordt volgehouden, is niet te verantwoorden” (Idem, “Noodzakelijk protest. Een nieuw boek van Blaauwendraad”, in: *De Wekker*, 2001). Hij roept de predikanten binnen de Gereformeerde Gemeenten op die het in wezen met Blaauwendraad eens zijn kleur te bekennen. “Er kunnen tijden zijn, dat men zich niet meer in de kring van de eigen gemeente kan opsluiten. Niet om strijd in de kerk te forceren, maar omdat aan een hongerende gemeente het brood van Gods genade onthouden wordt.”

151 L.H. Oosten, “Hervormers gingen verschillen niet uit de weg”, in: *Reformatisch Dagblad*, 28 oktober 2000.

152 Zie J. Blaauwendraad, *De leer tegen het licht*, p. 103 e.v..

kerkelijke leiders zouden zich met recht op de Drentse richting kunnen beroepen, maar dat doen zij niet omdat zij formeel het welmenend aanbod van genade onderschrijven.¹⁵³

Hier stuiten we volgens hem op de onduidelijkheid van de positie van de Gereformeerde Gemeenten. Het probleem in de praktijk is dat het aanbod van genade nu *gedoogd* wordt. De leeruitspraken van 1931 zijn in die zin ook een compromis om de Kersten-vleugel met de Kok-vleugel te verzoenen.¹⁵⁴ Blaauwendraad ziet de schorsing van Kok als een symptoom van het theologisch denken binnen de Gereformeerde Gemeenten. Zolang de Gereformeerde Gemeenten “volharden” in een verschil tussen de beloften en de aanbieding van de genade, is hun leer op dit punt niet alleen “onschriftuurlijk”, maar verhindert zij ook een rehabilitatie van Kok.

De door Kok voorgestane vereenzelviging van aanbod en beloften werd echter verworpen en voor hem was -gezien dit punt- geen plaats in de Gereformeerde Gemeenten, “de zesde leeruitspraak ten spijt.” “Er is een grens getrokken aan het gedogen. Hier staat een streep in het zand waar dominees niet overheen mogen. In de ‘kleine lettertjes’ bij de zesde uitspraak staat kennelijk dat je maar niet te hoge verwachtingen moet hebben van de “ernstige aanbiedingen van Christus en de verbondsweldaden in het Evangelie.” Daarom zeg ik dat het streven van ds. C. Harinck gedoemd is bij zijn handen af te breken. Wat bij Boston en de gebroeders Erskine kon worden verbonden (het genadeverbond voor de uitverkorenen; de beloften gericht tot allen), is binnen de Gereformeerde Gemeenten per definitie onmogelijk. Het vonnis over evangeliédienaar Kok laat geen ruimte voor twijfel.”¹⁵⁵

Blaauwendraad doet een klemmend beroep op de Gereformeerde Gemeenten een serieuze studie te maken van de plaats van de beloften in de prediking, los van enig vooroordeel en los van “voorman Kersten”. Blijf Kersten hoog waarderen, zegt hij, maar zie hem ook als een mens wiens opvattingen getoetst moeten worden aan het Woord van God. Blaauwendraads advies: “Durf oprecht een onafhankelijke studie te maken van de samenhang van beloften en aanbieding en de verrassing zal groot zijn. Ik zou zeggen: hoed af voor het Kersten-verleden, jas uit voor een Calvijn-toekomst. Niemand hoeft dan meer te vragen om schuldbelijdenis door de Gereformeerde Gemeenten en rehabilitatie van ds. Kok. Dat zal in de eindrapportage van zo’n studie worden aanbevolen.”¹⁵⁶

Mogelijk eerherstel van Kok?

Die studie over de schorsing van Kok is er gekomen en wel van de hand van C. Harinck. Het is een uitvoerige studie over de achtergronden en toedracht van de ontwikkelingen rond 1950, zowel het voorspel als de uitmondning in de tweede schorsing, die van Steenblok. In zijn boek *De prediking van het Evangelie* probeert hij Kok recht te doen. Wie tussen de regels doorleest, valt op dat zijn sympathie bij Kok ligt. Wie eerlijk dit boek leest, zal moeten concluderen dat een rehabilitatie van Kok voordehand ligt, omdat de schorsing op onduidelijke gronden is uitgevoerd.

Harinck heeft kritiek op de manier waarop de schorsing totstand is gekomen, vooral over de onduidelijkheid van de gronding van de schorsing. “Tot op de dag van vandaag ontbreekt echter die duidelijkheid. Dit is voor een groot deel te wijten aan het feit, dat de grond van de schorsing veel te summier wordt weergegeven en de uitspraak van de synode niet wordt onderbouwd en niet met argumenten uit Schrift en Belijdenis wordt bewezen.”¹⁵⁷

Toch wil Harinck zich ook in deze studie geheel binnen het spoor van de Gereformeerde Gemeenten bewegen. Zo onderscheidt hij tussen tweeërlei beloften: die van het verbond en die van het Evangelie. Ze zijn respectievelijk onvoorwaardelijk en voorwaardelijk. Hij verwijt Steenblok dat deze beide beloften voorwaardelijk maakt, maar ook Harinck brengt een onderscheid aan. Wanneer deze beloften beide op hetzelfde niveau gezien worden, zoals H. Geluk stelde, namelijk dat allen de beloften “geschonken” zijn, dan doet dit Harinck denken aan de drieverbondenleer.¹⁵⁸ Hij ziet juist de verwarring toenemen als *niet* onderscheiden wordt tussen de twee soorten van beloften.¹⁵⁹

Harinck stelt dat de beloften van het verbond specifiek Gods uitverkorenen betreffen. “Dr. Steenblok staat in zijn beroep op de oudvaders sterk ten opzichte van hen die stellen, dat de verbondsbeloften wel aan allen in de Doop geschonken is, maar dat het niet zeker is dat beloften ook

---

153 Idem, p. 112.

154 Idem, p. 113.

155 Idem, p. 129.

156 Idem.

157 C. Harinck, *De prediking van het Evangelie*, p. 233-234.

158 Idem, p. 179, vgl. 194.

159 Idem, p. 180-181.

in allen vervuld zullen worden.”¹⁶⁰ Harinck heeft moeite met de stelling dat beloften alle gedoopten geschonken zijn en vervuld moeten worden in de weg van geloof en bekering, zoals we in het standpunt van Calvin en anderen tegenkwamen.

In dit opzicht houdt hij de lijn van de Gereformeerde Gemeenten vast. Hij staat op een ander standpunt dan R. Kok, voor wie er geen verschil was tussen verbondsbeloften en de beloften van het Evangelie. Het Evangelie met zijn beloften komt volgens Kok voort uit het genadeverbond.¹⁶¹ Harinck verklaart de verwarring rond Kok hieruit, dat hij het genoemde onderscheid juist niet heeft gemaakt.¹⁶² Ondertussen zijn er nog geen tekenen dat de Gereformeerde Gemeenten van officiële zijde werken aan een rehabilitatie van Kok. Zijn theologische opvattingen blijven dus tot op de dag van vandaag volgens het kerkverband verwerpelijk.¹⁶³

De leerovereenkomst tussen de Gereformeerde Gemeenten en de Gereformeerde Gemeenten in Nederland

Het theologische klimaat van de Gereformeerde Gemeenten is in sterke mate bepaald door de ledeboerianen en kruisgezinden, zo hebben we regelmatig geconstateerd. Die invloed is tot op de dag van vandaag nog steeds merkbaar. Het heeft ook tot gevolg dat er duidelijke parallellen te vinden zijn tussen de Gereformeerde Gemeenten en de Gereformeerde Gemeenten in Nederland. Het zijn twee kerkverbanden die immers uit dezelfde bron en traditie putten, dat wil zeggen de afgescheiden traditie in de negentiende eeuw, met name de kruisgezinden. Florijn noemt als theologische kenmerken van deze richting de aandacht voor de bevindelijke kennis, de leer van de twee verbonden met de sterke nadruk op de verkiezing, de visie op de wedergeboorte en de leer van de rechtvaardiging. Ook hadden de Gereformeerde Gemeenten volgens hem vanouds veel aandacht voor verslagen van het geestelijk leven (bekeringsgeschiedenissen).¹⁶⁴

Al deze kenmerken zien we in beide kerkverbanden terug. Florijn merkt op dat wie de boekjes van Fransen, Fraanje en Kersten met betrekking tot de rechtvaardiging naast elkaar legt, getroffen wordt door de bijna woordelijke overeenkomst. Allen gebruiken bijvoorbeeld het beeld van de rechter in de vierschaar.¹⁶⁵ Zowel de Gereformeerde Gemeenten als de Gereformeerde Gemeenten in Nederland houden beiden vast aan de leeruitspraken van 1931 en de veroordeling van R. Kok. We richten ons in dit hoofdstuk op de overeenkomsten op het punt van de schorsing van R. Kok, de visie op Doop, verbond en de standen in het genadeleven en de overeenkomst tussen beide kerkverbanden met het oog op de opvattingen van Steenblok.

De gezamenlijke veroordeling van R. Kok

De schorsing van R. Kok is in beide kerkverbanden tot op de dag van vandaag niet veroordeeld, laat staan opgeheven. De Gereformeerde Gemeenten (in Nederland) blijven vasthouden aan het onderscheid tussen aanbod en belofte, de reden van de schorsing van Kok. We zagen dat Steenblok zich voortdurend heeft gekeerd tegen de vereenzelviging van aanbod en belofte. Deze vereenzelviging noemde Steenblok een “dwaling”.¹⁶⁶ Tijdens een CGO-avond op 23 mei 1996 over “de weg tot Christus” werd in een van de stellingen nadrukkelijk gezegd: “Wie de aanbieding van de genade verwacht met de schenking ervan, geeft ruimte aan het remonstrantse gevoelen.”

Koks visie op de beloften en het aanbod der genade wordt binnen de Gereformeerde Gemeenten in Nederland fel afgewezen. Kok wordt bij de ‘uitgetreden’ gezien in de lijn van de remonstranten, de amyraldisten en de “Pietersen en de Kreulens”, zo blijkt uit de bundel *De waarheid hogelijk geboden*. Kok vertegenwoordigt een richting die recht wil doen aan de verantwoordelijkheid

---

160 Idem, p. 154.

161 Idem, p. 242.

162 Idem, p. 252.

163 In de in 2003 uitgegeven besluitenlijst van de generale synoden van de Gereformeerde Gemeenten staat nog steeds heel ‘zakelijk’ het volgende opgemerkt: “De synode in 1950 te Utrecht besloot in verband met behandelde aanklachten tegen de prediking en uitgegeven leerredenen van ds. R. Kok, gedaan ter Classis Barneveld in juni 1948 en ter Particuliere Synode West, na een breedvoerige discussie hierover met ds. R. Kok, hem te schorsen, omdat hij volhoudt onder meer de vereenzelviging van de beloften met het aanbod van genade” (*Voornaamste besluiten van de Generale Synoden van de Gereformeerde Gemeenten*, p. 35).

164 H. Florijn, *De ledeboerianen*, p. 122.

165 J. Roos e.a., *De waarheid hogelijk geboden*, p. 63.

166 P.L. Rouwendal, *Het aanbod van genade*, p. 68.

van de mens ten aanzien van het Evangelie door de leer van de uitverkiezing wel te leren, maar in de prediking op de achtergrond te stellen.¹⁶⁷

Mallan zegt dat de invloed van Kok het gevolg was van een manier van denken (samengevat als het “algemeen aanbod van genade”) dat al in de kring van de afgescheidenen werd gepredikt. Iets van hun denkwijze kwam uit de Gereformeerde Kerken, die stelden “dat je het maar hebt aan te nemen.” Dat leefde ook onder hen die overkwamen naar de Gereformeerde Gemeenten, inclusief de voorgangers. Vanuit de classis Zeeland waren er volgens Mallan bij de toelating van Kok al bezwaren. “Het is gebleken dat ze dit goed hebben gezien.”¹⁶⁸ Hij erkent dat er op Koks werk als predikant niets viel aan te merken, maar het werd voor de kerkenraad onhoudbaar elke week hetzelfde aan te horen. “Hetzelfde, waarmee ik bedoel dat de mens aan het werk gezet werd en eigenlijk praktisch de totale doodstaat en de algehele verdorvenheid van de gevallen mens werd verzwegen, om het dan maar zo zachtzinnig mogelijk te zeggen.”¹⁶⁹

Volgens Mallan wilde Kok met aan aanbieder van genade toch meer zeggen tot de gemeente dan de verkondiging van het Evangelie wettigt. “De mensen als hoorders van het Evangelie, aldus ds. Kok, hadden de belofte om die aan te grijpen en daar een pleitgrond van te maken.” Mallan laat doorschemeren dat de synodalen er in het diepst van hun ziel spijt van hebben dat er een breuk met Kok is gevallen. Als het voor hen gemakkelijker gelegen had, hadden ze Kok er weer ingehaald in 1953.¹⁷⁰ Mallan is blij dat ook Moerkerken de vereenzelving van aanbod en belofte verwerpt. “Wat we waarderen van ds. Moerkerken is dat hij zijn eigen standpunt over de verschillende leeropvattingen van ds. Kok niet voor ons verborgen houdt. Hij schrijft eerlijk dat de vereenzelving van het aanbod van genade met de verbondsbeloften niet te tolereren is.”

---

167 J. Roos e.a., *De waarheid hogelijk geboden*, p. 116.

168 W. van de Dikkenberg en R.A. van de Garde, *Het nageslacht voor ogen*, p. 12.

169 J. Roos e.a., *De waarheid hogelijk geboden*, p. 73-74.

170 W. van de Dikkenberg en R.A. van de Garde, *Het nageslacht voor ogen*, p. 12.